

Zatočil, Leopold

Banskobystrický Facetus "Cum nihil utilius"

In: Zatočil, Leopold. *Cato a Facetus : pojednání a texty*. Brno: Masarykova universita s podporou Ministerstva školství, věd a umění, 1952, pp. [238]-293

Stable URL (handle):

<https://hdl.handle.net/11222.digilib/118896>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

III. ČÁST.

BANSKOBYSSTRICKÝ FACETUS „CUM NIHIL UTILIUS“.

ÚVOD.

Sbírka latinských dvouveršových rýmovaných průpovědí, nazvaná *Facetus*¹ *Cum nihil utilius* nebo *Supplementum Catonis*², jež vznikla pravděpodobně ve 12. století, patřila ve středověku vedle Catonových distichů, za nimiž v rukopisech obvykle následovala, k nejoblíbenějším gnomickým skladbám mravoučného obsahu a byla jako učební pomůcka přechasto překládána do všech téměř jazyků národních. V německém písemnictví máme neméně než třináct rozličných versí (mezi nimi čtyři dolnoněmecké)³, pocházejících vesměs ze 14. a 15. století. V těchto básnických převodech bývá z velké části za dva rýmované hexametry jedno německé čtyřverší s podvojným rýmem sdruženým. Všechny německé redakce Faceta vydal Carl Schroeder, jehož kniha *Der deutsche Facetus* (Palaestra 86., v Berlíně 1911) tvoří zřejmě už svým titulem protějšek ke knize Friedricha Zarncka, *Der deutsche Cato* (v Lipsku 1852).

Námi objevený, nevydaný dosud text banskobystrického Faceta náleží — máme-li ovšem na mysli Schroederovu hesi — k tak zvaným částečným převodům, které byly postupně v rozličných dobách podle toho, jak se měnily názory a vkus, doplňovány a rozšiřovány o četné nové sloky. Tak jako Friedrich Zarncke rozlišoval u převodů Catonových distichů tak zvanou *Rumpfübersetzung*, t. j. kusý, výběrový překlad, přihlížející

jen asi k dvěma třetinám latinského originálu, který byl pak základem a východiskem pro pozdější celistvá zpracování, obsahující překlad celého latinského originálu (*Gesamtübersetzungen*), stejně tak rozeznává Schroeder, aplikuje prostě Zarnckovu thesi na Faceta, vzhledem k latinské předloze nejstarší *Teilübersetzung* (W), výběrový překlad, a z něho odvozované pozdější *Plusübersetzungen*.

NÁMITKY PROTI SCHROEDEROVĚ THESI.

Ve svém spise *Der Neusohler Cato*, v Berlíně 1935, jsem dokázal, že Zarnckova hypotéza je mylná (o tom viz úvod k vydání jednotlivých celistvých vzdělání v tomto spise a Jos. Janka posudek o mé knize *Der Neusohler Cato* v *Časopise pro mod. fil.* 22, 1936, str. 376—378), neboť Zarncke neznal důležité rukopisy svědčící svým stářím, zněním a rozsahem proti jeho thesi. Se Schroederovým čistě subjektivním stanoviskem souhlasili i ostatní badatelé, na př. Gustav Ehrismann, *Schlußband* str. 327: »Wie beim Cato entstand zuerst eine Teilübersetzung, die dann verschiedenartige Erweiterungen erfuhr«, nebo W. Mitzka, *Verfasserlexikon* 1, str. 601: »Die sog. Teilübersetzung mit zugehörigen Plusübersetzungen... Die Sprüche werden immer wieder umgeordnet, schon im Original ohne durchgehenden Zusammenhang und ohne feste Gesamtzahl einer Vulgata.« Trhlinu v soustavě Schroederově postřehl však letmo K. Euling, *ZfdPh.* 46, 1915, str. 296: »Wie Zarncke bei seinen Catountersuchungen eine Rumpfübersetzung von den Gesamtübersetzungen schied, trennt Schroeder eine älteste (!) Teilübersetzung (W), Plusübersetzungen und selbständige Übersetzungen; doch muß er S. 289 im ‚Rückblick‘, der Unebenheiten der früheren Arbeit auszugleichen sucht, als älteste die etwas zu kurz gekommene selbständige Übersetzung G bezeichnen.«

Proti Schroederově thesi můžeme zatím uvésti toto: už sám latinský text nebyl jistě tradován ve stále stejné

podobě, pořadí jednotlivých latinských dvojverší nebylo v pozdější době nijak pevné; neznámí autoři překládali zkrátka a dobře latinský text, který jim byl přístupný, ať už byl původní, kratší nebo delší, doplňovaný postupem času přírůstkem nových veršů. Tu pak už nejde o Teilübersetzung ve smyslu Zarnckovy Rumpfübersetzung, pořízené z originálu, po staletí stále stejného a nedoplňovaného, neboť latinskou předlohu lze pak v onom případě nazvati rovněž Teiloriginal resp. Plusoriginal vzhledem k hojnějšímu počtu přibraných dvojverší. Tak lze usuzovati, avšak theoretické námitky nestačí. I nezbylo nám nic jiného než nastoupiti svízelnou cestu protidůkazů a dopátrati se konstituce původní latinské předlohy, a to zprvu pomocí německých textů samých.

Srovnáváme-li postup a pořadí jednotlivých čtyřverší ve všech německých versích, shledáváme, že mnohá z nich jsou přeházena a přemístěna a že neodpovídají normálnímu pořadí dvojverší (1—192) v latinském originálu (O) Faceta podle otisku Schroederova na str. 14—28. Při bližším zkoumání vychází najevo, že lze bezpečně zachytit jisté skupiny latinských dvojverší resp. něm. čtyřverší, které se nápadně objevují ve všech versích, označených Schroederem písmeny W s atd., na př.:

- W 28,128,59; 69,98; 109,29; 40,72; 51,110,92; 55,115;
 s 128,28,130; 69,98; 29,156; 72,40;
 i 28,130; 69,98; 109,29,156;
 w 24,128; 35,32,41; 29,156; 69,15,98; 72,40; 56,129;
 v 128,28,130,59; 156,30; 35—41; 40,70—73; 96,56,110;
 55,112;
 M 24,128; 69,99; 29,156,30; 35,38,41; 33,34,157; 40,73,72;
 112,55; 56,129;
 K 28,130,59; 33,157; 56,129,61; 55,133,112; 40,72; 29,156;
 69,98;
 r 24,128; 28,130,59; 29,156; 69,98; 33,157; 96,110,56;
 40,70—72; 55,112;
 g¹ 28,130,59; 40,72; 55,112; 123,189;
 h 24,128; 28,130,59; 69,98; 109,29; 40,71; 96,56,110;
 b 28,130; 69,185,98; 29,156,30; 40,71; 55,112.

Také ve Facetovi Sebastiana Branta lze na podkladě lat. textu Schroederova zachytit několik skupin: 28,130,59; 69,98; 29,156,30; 72,73,40; 51,188,110; 52,129,111; 55,113,112.

Z tohoto přehledu vysvítá, že tyto skupiny nemohly vzniknout náhodně: není přece možné předpokládat, že by se autoři všech těchto versí (pocházejících nota bene z různých oblastí) byli mezi sebou dohodli o tom, která latinská dvojverší stmelí v jednu skupinu a učiní je tak základem německých převodů. Dále nutno mít na paměti, že jde o verse jak svým zněním, tak i svým rozsahem nestejně (W má 94, s 129, w 142, v 136, M 133, K 158, r 115, g¹ 93, h 141, b 115 slok). Tím vším se nám vnucuje dojem, že tato do očí bijící seskupení slok jsou patrně starého data a že tudíž nutno jejich původ a důvod k jich spojení hledati v latinské předloze. Schroeder, který si vůbec nevšiml nápadného seskupení oněch slok, praví na str. 73: »Das Gedicht ist nur eine Teilübersetzung (má na mysli versí W) des lat. Originals. Welche Gesichtspunkte haben nun den Dichter bei der Auswahl seiner Strophen geleitet? Für die Beantwortung dieser Frage ist zu bedauern, dass wir den Umfang des lat. Originals selbst nicht kennen. Nehmen wir indessen an, unser Dichter habe die am meisten verbreiteten Verspaare, etwa 1—153 gekannt und daraus ausgewählt. Es macht dann den Eindruck, als ob er mehr die Regeln allgemein moralischen Inhalts bevorzugt hat... Vor allem sind von den zahlreichen Vorschriften des Originals über das Benehmen bei Tisch nur 8 übersetzt; 12 fehlen. Die geringe Auswahl eigentlicher Anstandsregeln fällt z. B. auf gegenüber der grossen Anzahl von Vorschriften, welche Gott und die Kirche betreffen; kein Verspaar des Originals über dieses Thema ist unübersetzt geblieben. Der Dichter hat für die Jugend sichtlich mehr Wert gelegt auf die Beobachtung der Kirchengebote als auf das formvollendete Auftreten gegenüber der Welt.« A dále na str. 74 čteme: »Vermissen wird man in unserem Gedicht den inneren Zusammenhang der Strophen. Die meisten Vorschriften entbehren einer logischen Reihenfolge. Zusammenhängende Abschnitte bieten höchstens die Strophen über Gott

und Kirche (5—11) und die über Familie und Gesinde (39—44); doch war hier die Reihenfolge bereits im lat. Original gegeben. Übrigens können diese Mängel der Anordnung dem Schreiber zur Last fallen, da ja die Reihenfolge der Strophen in den Hss. meistens selbständig ist.« Podle toho všeho, co zde uvedeno, se Schroeder domnívá, že německý překladatel básník nahlížel při své práci do latinského textu, obsahujícího všechna dvojverší (rýmované hexametry) v tom pořadí a sledu, jak je sám otiskuje na str. 12—28 podle erfurtského rukopisu cod. Ampl. 4° 75 z pol. 13. století [pořadí 1—127, pak verše, vyskytující se nejčastěji ve většině pozdějších lat. rukopisů a překladů: 128—153, a dále pak verše »in Abstufungen nach der Fülle der Überlieferung (also auch in geringem Masse nach der Wahrscheinlichkeit der Echtheit)«; poslední verše (183—192) zná Schroeder jen z lat. inkunabulí a z překladu Seb. Branta z r. 1490; srov. k tomu str. 13] a že z něho prostě vybíral a překládal. Schroederovi ovšem také ušlo, že už v nejstarších překladech *g*¹ a *K* (str. 221, 171) — a *g*¹ je úplně dochovaná verše, k níž patří podle Schroedera nejstarší zlomek *G*, uveřejněný Ehrismannem v Germanii 30, str. 284 — pozorujeme ono shora uvedené nápadné seskupení jistých dvojverší. Z toho vyvozujeme jedině možný důsledek, že totiž základní latinský text měl zcela jiné uspořádání dvojverší než Schroederem přeceňovaný cod. Ampl., jemuž dával proto přednost, poněvadž obsahuje »einen verhältnismässig guten Wortlaut, und auch der Umstand, dass er am Umfang bei weitem der kleinste ist, spricht bei diesem viel interpolierten Denkmal so entschieden für Alter und Echtheit, dass ich glaubte, ihn zu Grunde legen zu dürfen« (str. 12).

Proti Schroederovu přeceňování erfurtského codexu Ampl. se staví známý polský romanista J. Morawski (zahynul při bombardování Varšavy r. 1939), který hájí přednost rukopisu A = Paris, Bibl. Nat. lat. 8207, fol. 12 v až 17, a praví mimo jiné na str. XXII svého spisu⁴: »Le ms. A ... est donc nettement supérieur à l'Ampl. Quant à la vétusté, les deux mss. remontent à peu près à la même époque (milieu du XIIIe s.). Or, si la version de A s'est

imposée à la postérité, c'est qu'elle était, déjà à cette époque-là, plus répandue, partant plus ancienne et plus authentique que celle de l'Ampl., qui n'est représentée que par un seul ms. « Všímněme si blíže lat. rukopisu A, otištěného Morawským na str. 3—11 (Les interpolations str. 12—15), a srovnajme jej s rukopisem Schroederovým. Při podrobnějším ohledání zjišťujeme velmi překvapující a pro nás potěšitelný fakt, že se dvojverší těch nejmarkantnějších shora uvedených nápadných skupin vyskytují v lat. textu Morawského těsně vedle sebe, v bezprostředním sousedství:

pořadí lat. dvojverší, jež jsou základem německých skupin,

podle textu Schroederova	podle textu Morawského
28,130,59	28,29,30
69,98	41,42
109,29,156,30	52,53,54,55
40,72	75,(76,77),78
95,56,96,57,51,110	102,103,104,105,106,107
52,111,53	109,110,111
55,112	113,114
123,189	123,124

Tím jsme se konečně dostali k samému jádru svízelné otázky. Co znamenají tyto na pohled tak suché číselné údaje a jaký poznatek lze z nich vyvodit pro naše Facety? Zjišťujeme velmi závažný fakt, že všechny německé verse Faceta tkví svými kořeny ve stejné půdě. To znamená, že základní předlohou a podkladem všech téměř versí nemohl býti od původu cod. Ampl., tedy text Schroederův nebo jemu podobné rukopisy, nýbrž že jí byly kodexy v hlavních rysech podobné latinskému znění A, tu více, tu méně ovšem rozmnožené a doplňované rozličnými staršími a mladšími vsuvkami⁵. V takovém světle tedy se nám jeví Schroederova these o původní Teilübersetzung, proti níž se nám podařilo uvést vnitřní a vnější důkazy, jež jsou, trvám, naprosto přesvědčivé. Tak jak rostl a rozvíjel se lat. originál, tak také rostly a mohutněly německé verse, ne ovšem všechny ve stejné míře a ve stejné době. Zajisté, že

i v tomto případě lze mluvit o »Auswahl«, o výběru, jenž ten byl proveden na zcela jiném podkladě. Nikomu nena-
padlo, aby se hledalo a pátralo po osudu lat. Faceta v zemi,
jejíž vyspělá kultura dala tolik podnětů středověkému
písemnictví. Teprve latinský text Morawského, který se
v rámci své práce otázkou a kritikou vývoje německých
Facetů nemohl arci zabývat, poskytl nám vhodnou příle-
žitost, abychom jím podepřeli své vývody a otřáslí tak
uznávanou dosud hypothesou Schroederovou.

BANSKOBYSSTRICKÝ FACETUS.

Facetus, jehož text zde otiskujeme, tvoří součást pa-
pírového sborníku⁶ Zemské a universitní knihovny v Brně,
Rkp. 84 4°. Budu jej označovati zkratkou B, a to nikoli
proto, že se chová nyní v Brně, ale hlavně z toho důvodu,
že byl napsán — spolu s Catonem mnou již publikovaným
— r. 1452 v Banské Bystrici na Slovensku a že má
také jisté vztahy k východostředoněmeckým zlomkům: B¹
B²B³B⁴. Na konci Faceta čteme poznámku: »hye hat das
puch kathonis vnd faceti eyn ende. Got müß vns seine
gnode senden Amen. Geschreben von mir Caspar meis-
sener Im Newenzol⁷ an Sant dorothee obend noch
Cristi gepurt⁸ Thausent virhundert vnd im Czwen vnd
funffczigisten Jare sey got gelobet wer deme obil spricht
der Teufel im den hals bricht got behut alle. Amen.«

Jak banskobystrický Cato není autochthonním pro-
duktem, vzniklým na půdě Slovenska, nýbrž importovanou
památkou, sahající svými kořeny jak do oblasti horno-
německé, tak i na území východoněmecké, t. j. lépe
slezské, tak i banskobystrický Facetus se dostal až na
Slovensko po cestě, kterou přicházeli bývalí kolonisté.
Jeho původní vlast je střední Německo, jak uvedeme
později. Po stránce jazykové jde o literární památku, která
je psána smíšeným nářečím východostředoněmecko-bavor-
ským, tedy dialektem, který vznikl v oblastech, kde se stý-
kali a usazovali kolonisté pocházející z obou hlavních ná-
řečních území. Pokud se týče složení a charakteru naší
památky, patří svou výstavbou k tak zvané částečné, ne-

úplné versi, kterou Schroeder označuje za Teilübersetzung neboli Teiloriginal (námitky proti jeho thesi jsem uvedl výše).

Za základ k svému vydání vzal Schroeder bavorský rukopis W a připojil k svému normalisovanému znění varianty z rukopisů s, pak ze zlomků B¹, B², B³, B⁴, S, a konečně z inkunabulí i¹, i², i³. Na str. 300 se zmiňuje ještě o Crainově zlomku (který označuji písmenem J) a uvádí dodatečně varianty z rukopisu mnichovského M⁹. Všechny tyto rukopisy a zlomky tvoří jednu skupinu a patří k jedné a téže versi (V), ke které náleží také náš rukopis B a dále rukopis W¹, o jehož existenci Schroeder nevěděl. Také zpracování s a všechny tři prvotisky přinášejí totéž vzdělání, rozšířené arcif o četné sloky. Schroederův normalisovaný text není vždy spolehlivý: předně nám vadí jeho více méně umělý jazyk středohornoněmecký, do kterého bylo převedeno původní bavorské nářečí rukopisu W; dále nemůžeme se spokojit s četnými změnami a zásahy, jež odporují filologické praxi, poněvadž nejsou ve shodě se stejným zněním v ostatních rukopisech, jimž nutno dáti přednost před často neodůvodněnými a libovольnými korekturami. Proto všude uvádím znění rukopisné, nikoli kritický text, k němuž, jak vychází najevo z mých poznámek, přináším četné opravy a doplňky. Teprve pomocí textů B W¹ byl by získán dostatečně široký podklad pro opravdu kritické středohornoněmecké vydání Faceta. Avšak my, řídicí se vydavatelskou praxí směrodatnou pro vydavatele textů ve sbírce Deutsche Texte des Mittelalters, otiskujeme text brněnského Faceta v původním znění¹⁰ a uvádíme všechny významné dialektické varianty z ostatních rukopisů a zlomků pod čarou. Ačkoli kritický aparát Schroederův je dosti bohatý, byl jsem nucen přihlížet k rukopisům samým a z nich čerpat poučení o dialektické podobě slova. Význam svého vydání vidím hlavně a především v tom, že podávám první úplný dialektický text Faceta vůbec. Aby moje údaje dialektických variant byly vskutku věrohodné a spolehlivé, obstaral jsem si před lety fotokopie rukopisů W, W¹, B¹, B², B³.

SEZNAM RUKOPISŮ, ZLOMKŮ A TISKŮ
VERSE V.

- B** Brno, Zemská a universitní knihovna, Rkp. 84 4°, pap., 15. stol., fol. 282 r—288 v (str. 563—576).
- W** Vídeň, Nár. knihovna, Cod. 204 4°, perg., 15. stol., fol. 23 v—31 v (obsahuje také Catona B, o němž pojednáváme na jiném místě).
- W¹** Berlín, Státní knihovna, Ms. germ. 1870 4°, perg., 15. stol., fol. 51 v—59 v (obsahuje také Catona Z¹, o němž mluvím v úvodu k vydání Catonů).
- M** Mnichov, Státní knihovna, Clm. 11782 (Polling. 482), perg., 15. stol., fol. 23 r—29 r.
- s** Štuttgart, Zemská knihovna, cod. philos. 23 in folio, pap., 15. stol., fol. 22 vb—25 vb (obsahuje také versi Catona, označenou G).
- B¹ B² B³ B⁴** Berlín, Státní knihovna, Ms. germ. 664 4°, perg. 1400; svazek (A—G) různých zlomků Catona a Faceta (zlomky Catona [Berl. C, Berl. E] vydal L. Zatočil ZfdA. 72, 1935, 81—91).
- S** Šwiebodzin (Schwiebus), Archiv magistrátu, č. 8^a 4°, perg., kol. 1400; zlomky Catona (S) a Faceta (vyd. C. Borchling ZfdA. 48, 1906—7, 425—435).
- J** Jena, Univ. knihovna, zlomek z 2. pol. 14. stol. (vyd. P. Crain ZfdA. 51, 1909, 218—226).
- i¹** Berlín, Státní knihovna Xc 7718.
- i²** Berlín, Státní knihovna Xc 7712.
- i³** Freiburg i. Br., tisk Melchiora Lottera, Lipsko 1502 (Weller č. 224).

i označuje všechny tři inkunabule.

Uvedené zlomky obsahují tyto verše:

S	48—52 = podle Schroedera	48—52
	61—64	69—72
	351—356	365—370
J	176—210	177—211
	323—355	337—369
B¹	236—255	245—264
	256—269	269—278 (spolu s 272 a—d)

B ² 202—219	203—220
220—227	225—232 (bez 228a—d)
B ³ 198—219	199—220
220—231	225—236 (bez 228a—d)

B⁴, polovice to rozstřiženého listu, obsahuje začátky veršů 241—260 a několik posledních liter veršů 224—238.

Náš rukopis B obsahuje, pokud se týče pořadí jednotlivých slok, stejný téměř postup a sled veršů jako kritický normalisovaný text Schroederův, konstruovaný na podkladě W, vynechává však část slok a obsahuje proti W ještě několik málo slok navíc. Celkem vzato jsou odchylky od schematu přeložených distich v Schroederově textu nepatrné. I jeví se schematický přehled čtyrverší, máme-li na zřeteli Schroederův latinský text, takto (čísla v kulatých závorkách označují čtyrverší, jež obsahuje jen text Schroederův, do hranatých závorek jsem dal sloky obsažené jen v B):

1—14, 16, (17—18), 19—20, [21], 22, (23), 24—26, [27], 28, [130], (128), 59—62, [37], 64—67, (68), 69, 98—101, 103, 105, 102, 107—109, 29, 33—34, 38, 35, 41, 43—46 (O 43 následuje za O 44), (40), 72, (77), 79—80, (83), 84, 86, 88—89, 56, 51, (110), 92, 96, 53, 151, 54, (55), 115, (118), 73, 125, 129, 135, [136], 32, 133, 149, 143, 139, 142, 140—141, 144, 147—148, 152, 150, 146, 145.

Podle toho nejsou v našem textu přeložena tato latinská dvojverší: 17, 18, 23, 128, 68, 40, 77, 83, 110, 55, 118 (celkem jedenáct); naproti tomu obsahuje náš Facetus navíc: 21, 27, 130, 37, 136 (celkem pět). Text B je tudíž o něco kratší než kritické vydání Schroederovo: má celkem 366 veršů (2 verše, vynechané omylem, a verše 367—370 nepočítám) proti 392 u Schroedera (nikoli 380, jak čteme, neboť některé verše, pojaté do textu z jiných rukopisů, označil Schroeder písmeny a, b, c, d).

JAZYK BANSKOBYSSTRICKÉHO FACETA.

â > o: *omen* 19, *romen* 20, *spot* 28, 244, *czu moss* 53, *rochunge* 62, 111, *sloffen* 62, *worheit* 131, *froge* 140, *kemnot* 249, *blosen* 272, *rot* 297, *slon* 329, *gnode* 374 atd.; vedle toho

se ovšem vyskytuje *a* (srov. k tomu H. Weinelt § 14, W. Jungandreas § 160); *æ* > *e*, výjimkou je *altir* 61 < *altære*, *altære*, *alter*; *ê* > *i*; vedle obvyklého psaní *e* setkáváme se několikrát s *ee*: *ee* (konj.) 111, *ee* (*Ehe*) 116, *mee* 117, *geen* 207, *gee* imp. 209, *geet* 3. sg. 210, *geestu* 220; změnu *ê* > *i* pozorujeme v těchto dokladech: *hirschen* 24, *hirschafft* 89, *kegen hirrn* 200, *mit iren* = mit Ehren 233. *ê* > *ei*: *du geist* 103, *geistu* 212, takže způsob psaní není jednotný, srov. *gestu* 208, *geestu* 220, *geistu* 212; Weinelt praví na str. 59, že tu jde o stopy středobavorské změny *ê* > *ei*, která vyslala své »Vorläufer bis ins Pergstädterische«. Tomu názoru odporuje fakt, že se ve středoněmeckých zlomcích Faceta objevuje rovněž *geist*. Byla tedy tato změna známá také v nářečí slezském (ostatně má Jungandreas str. 171 mnoho dokladů na *geit*). Je příznačně, že právě v bavorském *W* nenalzáme ani jednu takový tvar. *ë* > *i*: *gerichtigkeit* 58 vedle *gerechtikeit* 59; ve vedlejších nepřizvučných slabikách se takřka pravidelně vyskytuje *i*, což jest hlavním znakem středoněmeckých a tudíž také v užším slova smyslu slezských památek vůbec, na př.: *bessirs* 2, *allis gutis* 22, *horit* 27, *adir*, *slussil*, *bechir*, *mutis* atd. *ei* > *e*: *czwoen* 214 dat. pl. *zwoeien*, *erbeten* 29. *î* > *ei*, jednou zkrácený tvar *vint* 95. *i* > *e*: *setin* 3, *seten* 10, 16, 117, *do mete* 4, *fredesam* 119, *czemlichen* 235, *geschreiben* 371, *vortreiben* 372, *er* 32, *bei der* 74 = bei dir; častější *bringen* je z pův. *brangjan*. *i* > *ei*: *eym* = ihm 211, *neym* = nimm 117, *ie* > *i*, jen ojedinele *hie* 51 a *leben* 99 z pův. *lieben*; často se vyskytuje adv. *yo* = stříhněm. *ie* (srov. Jungandreas str. 206). *u*, *ü* > *o*: *dirvollen* 8, *dorstig* 10, *bronne* : *wonne* 11/12, *hob-scheit* 14, *mogen* 16, *logenhaftige* 79, *nottorft* 90, 112, *gebort* 108, 193, 268, *dorftig* 115, *togunt* 136, 139, 363, *korczen* 174, *obirslan* 243 atd., atd. *û* > *au*: *aus* 11, *doraus* 15, 199, *haros* 198; jednou se vyskytuje i nediftongisovaný inf. *gebrûchen* 57; k tomu srov. Jungandreasův doklad *ich gebruch* str. 262 a doklady z B. Catona *gebruche* I. 24, IV. 48, part. *gebruchen* IV. 23; zdá se, že *gebrûchen* tvoří jakousi výjimku, neboť se vyskytuje i v památkách, v kterých diftongisaci nutno považovati za ukončenou. *iu* > *eu*: *leuten* 49, *bedemt* 87, 291, *slews* 249 atd., je to obvyklý, kancelářský způsob

psaní; zkrácený diftong se objevuje pravidelně ve tvaru *frunt* a odvozeninách (*fruntlich, fruntschafft*); proti B. Catonovi je nápadné, že se nesetkáváme se středoněmeckým zjevem *iuro* > *ûro* > *au*; k Weineltově pozn. str. 92 »Das Pergstädterische kennt die gekürzten Formen fast nicht, doch werden sie in dem etwas isolierten Neusohler Cato bezeugt...« upozorňuji, že mu ušel doklad *fluch* I. 12 (*Rumores fuge*) a I. 30 (*ea tu ne feceris ipse*) = *fliuch*; *ou* > *au*: *lauff* 42, *beraubet* 80, *auch* atd., jen dva doklady na *ou* > *o*: *och* 192, *roch* 198 (srov. B. Cato *meyroch* IV. 38); jediný starý zbytek: *ouch* 230. *öu* se vyskytuje, ve shodě s tehdejší praxí slezské kanceláře, jako *eu*: *gleuben* 354, jen jednou máme za *öu* > *a*: imp. *bage* 38, 40 od *böugen* = *beugen*; zjev ten je znám jak v bavorštině, tak i v slezském nářečí. *uo* > *u*, jen třikrát *ü*: *vortümet* 155, *obirmüt, müz* 358, 374.

Z konsonantismu uvádím: *b* > *p*: *gepot* 6, 149, *prengel* 13 (ale *brengestu* 276, *brenget* 314), *geporn pist* 34, *pruder* 168, *petteln* 358, *puch* 379; tak jako v B. Catonovi, tak i v Face-tovi se tato bav. změna nevyskytuje příliš často. Do kapitoly *Umstellung von r*, str. 190, nepojal Weinelt doklady z B. Catona: *das obriste geluck* III. 8 a *schreff* = *schärft* IV. 21; sem patří: *dy obriste togunt* 136, *herbrige* 222, 281. Místo *l* čteme jednou v B. Cat. *r*: III. 14 *vorprengen* (*C volbrengen temptare*), také jednou Fac. B 283 (300) *obirtetikeit* (*W obeltatikhayt* — *malignare*). *h* vypadlo v těchto případech: *noe* (*nahe*) 330 (*hoe* B. Cato I. 21 není »Höhe«, jak udává mylně Weinelt na str. 186, *nýbrž* adj. *hohe*, srov. *C die hoge natur gotis*; Weinelt si nevšiml dokladů z Catona IV. 35 *vorzeye*), *slon* 329, *slan* 168, 195, 243, 246; *geschen* 50, *enphan* 121, *emphan* 201, *vorsme* 286. — Vokál vypadl mezi *h* + *s*: *sehist* 98, *sihistu* 168, avšak *du sist* 27, *sistu* 120.

Kontrahovaný tvar *sayn* 254 = *sagen* se ve stejné podobě objevuje v B¹ (Weinelt zapomněl uvést na str. 111 sl. z mého B. Catona důležitý doklad *trân* II. 15); tvary *treit* 313 a *gesait* 128 jsou na Slovensku známy i z jiných památek, ale *treth* 282 se mně zdá býti tvarem nepůvodním (ačkoli je doložen i na Slovensku, srov. Weinelt str. 111, kde se uvádí košický doklad z r. 1482 *avstret* = *austrägt*), poněvadž tento tvar může pocházet z předlohy, srov. *W tret*.

Kontraktí čistě středoněmeckou je 274 (283) *gesehen* : *spreu* < *spraejen*, *spraemen*, Schr. *gesên* : *sprên*, srov. Lexer 2, 1110 sled. a DWb. 10, 1, 2792. — Z ostatních nápadných tvarů buďtež uvedeny: *her* = *er*; *is* = *es*; *adir* = *oder*, *aber*; *kegen* vedle *ken* (nikdy *kein* jako B¹); vedle *auff* 323, 352, častěji *off*; *soll* se vyskytuje pravidelně v středoněmecké podobě *sal*; pozoruhodný je tvar *irkein* 120 = *irgend einen*, což pokládám za kontaminační produkt z *irgent ein* + *kein* (= *irgend einer*, srov. W Siechstu *pey dir chainen man*), srov. Jungandreasův jediný a proto vzácný doklad na str. 214: *irkaynem* (srov. také u J. str. 368 *irneyn* *irgendein*). Slezského původu nepochybně je doklad: *was du bist gewest* 104, vyskytující se na stejném místě také v tisících i: *seist gewest* proti *seist gewesen* W¹. Za zcela bezpečně autochtonní tento tvar nelze považovati, alespoň ne v tomto případě, neboť s památkou se dostavily na Slovensko také příslušné tvary, ať už byly původu bavorského či slezského. — Koncové *-n* odpadá jako v B. Catonovi (*czu lobe* I. 14, *czu danke* I. 23, *hange* IV., praef.; doklady, které mluví jasnou řečí, Weinelt str. 79 nechce uznati: »Zu dem fügen sich die Fälle nicht zu denen der Kremnitz-Deutschprobener Insel.« Že jde o cizí, importované zboží, zaujatý autor nepostřehl): *ere* 30, *mit lache* 282. Jako v B. Cat. (I. 11, III. 9, IV. 9, 38) máme pro 3. pl. tvar *sein* 92, 344, 351 (srov. Jungandreas str. 438, Weinelt str. 207). — *is* = *ist* 67. — Vedle *hobislich* 219 (W *hubschleich*), *hobischlich* 279 (W *hubschleichen*) máme *hebislich* 162 (W *hubschleich*) s delabialisovanou přehláskou. Proti Schr. 124 *triuroelichen* = W *treuleich* čteme *betrublichen* i, což jest ve shodě s naším *trubig* 123; nelze rozhodnout, zdali jde o změnu *ro* > *b*, v naší památce jinak nedoloženou (srov. Jungandreas str. 275 *getrubelichen* = *getreulich*), či zdali si máme toto slovo vyložit jako středohornoněm. *trüebec*, *-ic*. — Potíže působí výklad slova: *der gebrechen* 4; buď je to plur. s delabialisovanou přehláskou (*gebrûch*, *gebriuche*) anebo t. zv. zkrácený tvar inf. *gebrûchen* (srov. Jungandreas str. 188), odpovídajícího lat. *moribus uti* (und der, t. j. Sitten, zu gebrauchen, sie anzuwenden). — Rým *willen* : *dirvollen* ukazuje na původní znění horskoněmecké, srov. Schroeder str. 63: »Obd. ist

ferner die Verdunkelung des *i* > *ü* in *willen*: *ervüllen* 7.« — Kromě pravidelných *pf* zaznamenáváme jednou *pp*: *schept* 11. — K tvaru *czu freuden* 63 = *ad pacem* (chybně opsáno? — *fride* > *frede* > *freide* > *freude*?) srov. Jungandreas str. 94, pozn. 129: »Daß es sich um die Aussprache *e* handelt, zeigt die Verwechslung von *Obontfreede* mit *Obenthfrewth* („Abendfreude“).« — *selczam* (*rarus*) je podepřeno Jungandreasovým údajem *salczam* (str. 73); *t* odpadlo: *leichuertigkeit* 83, *mach* 226, *ich* 73.

V tvaru *nottorft* 90, 112, jde o asimilaci *d* k předchozímu *t*, je to Notkerův *Anlautsgesetz*, vztahující se také na druhou část komposita; Jungandreas uvádí str. 388 jen dva jisté doklady: *nog teme* (čti: *noch teme*) = *nachdem* a *daste* = *das da*. — Po *n* se objevuje jednou *t* místo *d*: *vnvorvintlichen schaden* (srov. strhñem. *überwindelich*). — Snad lze *obir den an* 195 (*WW¹ obir ein ander*) vysvětlit jako: *über den einen*; k tvaru *an* = *ein* srov. Jungandreas str. 215. — Zcela ojediněle se vyskytuje slovo *pilgram* (*yn pilgram[es] weise* 212, 220) s *a* proti pravidelným variantám (srov. údaje k příslušným veršům!). — Neustálený způsob psaní se projevuje v jednom a téměř slově: *emphan* 201, *enphan* 242, *entphan* 324. — Pokud se týče slova *betschaft* 276 = *botschaft*, lze jej s Jungandreasem míti za chybu opisovače (str. 130: »Hier scheint es sich doch wohl — trotz der Zahl der Fälle — um Verschreibungen zu handeln: *vorleren*, *hefte*, *getis*, ... *losinde* [což však bude správné, poněvadž je od původního *lasin* = *lesen*], *beten* „Boten“). — *plodern* 311 (místo toho v ostatních rkpech *reden*) je pův. *blodern*, *plodern* [viz-Lexer 1, 312 a doklad: *sie meinen villeicht, wir solten auszher blodern* (*ausplaudern*), *Urk. Beiträge z. Gesch. Böhmens u. seiner Nachbarländer im Zeitalter Georgs v. Poděbrad*, vyd. Fr. Palacký, Vídeň 1860, č. 478; dále Diefenbach, *Gloss.* 258^a, kde s. v. *garrulare* a. j. je uvedeno také *plodern*; *DWb.* 2, 141 s. v. *blodern* a *Klugův Etym. Wbch.*, 11. vyd., str. 449 s. v. *plaudern*]. — Předpona *er-* se vyskytuje v podobě *ir-*: *irspart* 306 a *dir-*: *dirvollen* 8, *dirschrecket* 355; *ver-* jako *vor-*: *vorczert* 305, *vorspotet* 135, ale i *versmehet* 312. — Zazna-

menat sluší: *keins bessirs* 2, *keins* 17 ve významu *nihil*. — Kromě plných tvarů (*gesaget, dynet, horit, redet, bewarest* atd.) setkáváme se převelice často s tvary synkopovanými: *Der wirt vor ein thorn geacht* 55, *tod* 79 = *toett* W, *tötet*; *Bederot* 87, *redt*; často vypadl vokál mezi dvěma *n*: *ein, dein, kein* = *einen, deinen, keinen*; známé synkopované tvary *eyme* 51, 276, 280, *deyme* 124, 176, 243, *seyme* 340, *keyme* 170; jednou dokonce *ein* 92 = *einem*; rovněž častá je apokopa: *halt* 35, 270, *lasz* 54, *loz* 194, *vortrag* 211, *sleuss* 249 atd. proti *gedencke* 34, 104, *singe* 35, *make* 157, *stroffe* 171, *betrachte* 328 atd.; enklise je rovněž hojně zastoupena: *So saltu, das saltu, saltu, wiltu, tustu, hastu, magistu, sistu* 120, *sihistu* 168, *kauffestu, trinkestu, brengestu* atd., atd. (srov. 224 *Du saltu*, což jsem však opravil).

Po neurčitém členu se užívá v atributivním postavení neflektovaného tvaru adj.: *ein lang leben* 47 (také W, Schr. však: *langez*), *ein dorftig man* 115, *Eyn recht gut fredesam leben* 119, *ein betelisch leben* 175, *eyn triffende haros* 198 (kde písař nekolísal mezi *triffend* a *triffendes*, nýbrž opsal prostě svou předlohu, která byla bezpochyby středoněmecká, srov. *ain treffundes h. W, ain trieffents h. W¹ — eyn triffende h. J, vnde tryffinde h. B³*), *eyn bubisch veip* 199, *eyn frolich antlicz* 226, *ein sicher man* 91 (srov. také nepravidelnosti nebo omyly: *So lege alle deinen vleis* 213, *So lege allen deyne fleis* 221).

Pravopis naší památky není jednotný, srov. na př. *so — zo, als — alz, zele* 79, *menslichen, raissen* 228 (opět shoda s *W¹ rayssen, B³ reysen* proti *reiczen* v ostatních rkpech) = *reizen, irritare*; *nassen* 177 vedle *nascht* 179, *Cornes* 231, *gerichtigkeit* 58 vedle *gerechtikeit* 59, *behendikeit* 143, *vil* 59 = *will, veip* 116, 148, *veibe* 124, *worchtet* 356; vedle *k* v násloví se píše často *c*: *craven, clein*; *f* se často zdvojuje: *lauffen, slossen, straffe, greiffen, worhafft, boshafft* atd. (o rozličných způsobech psaní v slezských památkách poučuje dosud nejlépe W. Jungandreas str. 9—40); srov. také *der meyne lauff* 42 proti *der gemayn lauf* W (k adj. *meine* za *gemeine* srov. Diefenbach Gloss. 136 b a Nov. Gloss. 104^a, Lexer 1, 2079).

K OSTATNÍM RUKOPISŮM VERSE V.

Rukopis W je sepsán v nářečí bavorském, o němž pojednal Schroeder na str. 58. Souvislý text nepodal nikde, proto otiskují zde několik veršů:

Zu tugenten soltu lauffen, 19
 zu poshayt scholtu slaffen,
 vnd zu frid tue dich perayt
 vnd der scheltwart nicht empayt.

Vmb dy gotes ere 20
 scholtu geben mere;
 ist dir das guet entwichen,
 so versag den leuten guetlichen.

Tag vnd nacht vechtent an 28
 drew ding sind den man:
 deu vnrayn welt, das lasterbär fleisch
 vnd der grymmig veint allermayst.

Wildu das dir werd gesagt 66
 der haimleichen dingen rat,
 frag dy trunkchen vnd dy kindlein,
 dy tuent dir wol dy warhayt schein.

Nářečí W¹ (rukopis ten Schroeder neznal; o jeho původu viz můj spis *Der Neusohler Cato*, str. 19: pochází ze zrušené knihovny bratří Stolbergů z Wernigerode) je smíšené: 1. prvky alemské (švábské): *nauch* < *nâch*, *puig*, *ton*, *steigraffem* (reifen), *fruentleich*, *verliüst*, *lepsen* (W *leben* proti *lippen* v ostatních rkpech); *derfüllen*, *plümelein*, *prunnen*, *melten*, 2. prvky středoněmecké: *dorstig*, *wondern* (i alem.), *notdorft*, *fruntschafft*, *fruntlich*, *frund*, *ab*, *nach* (=noch), *vormitten* (=vermieden), *meder*, *her* atd.

Zu togend solt du loffen, 19
 zû poshait solt du schloffen;
 du solt zu frid dich beraitten
 vnd schiltwort nicht erpaiten.

Du solt geben mere 20
 durch gottes ere;
 ist dir das gut entwichen,
 so versag ym guetlichen.

Drey ding sind die ainem yetzleichen man 28
 Tag vnd nacht hangen an:
 Dy vnraine welt vnd das lasterleiche flaisch
 vnd der grymmig veint aller maist.

Wilt du das dir werd gesagt 66
 Haimleicher deinger rat,
 Frag trunken toren vnd kindlein,
 die thun dir wol die warhait schein.

M je psán nářečím bavorským: *puechlein, pegir, pitten, seu, beginnen, churcz, scholt, öbrist, haimleicher, geus, zu chainen stunden* atd.

Verse s se liší svým jazykem od ostatních rukopisů tím, že tu jde o kancelářský jazyk 15. stol., zabarvený poněkud bavorsky (srov. Schroeder str. 59 a otisk t. zv. »Plusübersetzung zu W« na str. 78—87). —

Nejzajímavější jsou vzhledem k našemu B východo-středoněmecké zlomky B¹B²B³B⁴, S, J. Mám za to, že B¹B² pocházejí z posledních desetiletí 14. stol., jak dokazuje rozbor slezského nářečí (o něm stručně Schroeder str. 60). Z neuveřejněných dosud zlomků¹¹ otiskují některé části:

B¹ (A) Betet dich ymant vaste, 89
 der dich wil han czu gaste,
 des rede saltu wol enphon
 vnd in deynem herczen obir slon.

Von welchin dingen redit deyn munt, 51
 das wise nicht czu keyner stunť,
 wen welche weysen, was sy sayn,
 dy han torlichen getan.

Du salt dynen sporn abe lossin 110
 wen du steigest von den rossin
 vnd lege se von den fussin dan,
 dir geborit denne vort czu gan.

Tryt ymant von syme pferde 96
 swerlichen off dy erde,
 so sal dyne hant bereyt syn
 czu greifen an den stegereif syn.

B² (B) Geistu mit dyme glychen, 43
 zo gee by ym czemelichin;
 Geet her abir vor dich,
 das vortrage ym willeclich.

Geistu abir in pilgerim weys, 45
 so lege alle dynen vleys,
 das du dich czu czwen gesellist nicht,
 wen das worde dyn vngeschicht.

Is das dich ymant lobin wil 77
 vnde dir erunge bewysin wil.
 des berume dich czu keyner stunden,
 wen lop stinkit aus eygenym munde.

Du salt mit den gestin dyn 79
 stetis vrolichin syn,
 wen eyn vrolich antlicz mag mach
 dyner erunge eyne sach.

B³ (D zač.) Eyn rochynde vnde tryffinde haws 35
 Vnde eyn obil weyp dor aws.

Du salt keygen herren off stan 41
 vnde sy fruntlichen entphan,
 vnd zalt zo lange vor en stan,
 baz ze dich heyzen syczzen gan.

Du salt mit den gesten deyn 79
 Stete frolichen seyn,
 wenne eyn frolich antlycz mag machen
 Eyn erunge czu sachen.

Du salt reyssen czu keyner stunt 80
 Eynen sloffendynge hunt,
 vnde dencken czu keyner fryst
 Czornes, der do vergangen ist.

Vybral jsem schválně některé shodné sloky, aby bylo zřejmé, jak se jedna a táž památka mění po stránce jazykové při prepisech textu a jak je týž text přizpůsobován pozvolnému vývoji dialektickému.

¹ *facetus* = *curialis, urbanus*, vzdělaný, zdvořilý.

² Označení toto uvedl do literatury Hugo z Trimberku (1235—1313) ve svém latinském spise *Registrum multorum auctorum* (vyd. J. o h. H u e m e r ve vídeňských Sitzungsberichte der Akad. der Wiss., phil.-hist. Kl., 116, 1888, str. 145—190, a nejnověji K a r l L a n g o s c h, *Das Registrum multorum auctorum des Hugo von Trimberg. Untersuchungen und kommentierte Textausgabe. Germanische Studien, Heft 235, v Berlíně 1942*), srov.

811 *Sequitur in ordine morum instrumentum*

Libellus qui dicitur Catonis supplementum

a také začátek Faceta:

Cum nihil utilius humanae credo saluti,

quam morum novisse modos et moribus uti,

quod minus exsequitur morosum dogma Catonis

supplebo pro posse pro meo monitu rationis.

Sbírka podobných mravoučných pravidel se začátečními slovy *Moribus et vita quisquis vult esse facetus*, označovaná dříve rovněž jako *Facetus*, má dnes název *Moretus*, který se však, jak se zdá, ještě neujal definitivně. O tom srov. Schroederův úvod str. 3—6, dále W. M i t z k a, *Die deutsche Literatur des Mittelalters, Verfasserlexikon* 1, str. 599, a G. E h r i s m a n n, *Gesch. der deutschen Lit. bis zum Ausgang des Mittelalters, Schlußband*, str. 326, který by chtěl označení *Facetus* vztahovat výhradně na *Faceta moribus et vita*: »Den *Facetus moribus et vita*. macht er (Hugo von Trimberg) ebenfalls durch diese Anfangszeile kenntlich und betitelt ihn, eben nach dem Schlagwort der ersten Zeile, *Facetus* (dieses auch in der Schlußzeile 510). So gibt Hugo den beiden Gedichten sachlich begründete Titulierungen: *Catonis supplementum* und *Facetus*. Die Literaturgeschichte wird sich an den wissenschaftlich durchgebildeten Gelehrten Hugo halten, demgegenüber die Bezeichnungen der Schreiber keine Gewähr geben.« Tu

ovšem mluví jedinečný znalec Hugova díla a vydavatel jeho Rennera a proto není divu, že mu jde o to, aby Hugův hlas nebyl oslyšen. Naproti tomu hájí H. Niewöhner v posudku Langoschova vydání názor Schroederův, namířený proti Zarnckovu dávnému mínění (Centralbl. 1854, 335) shodujícím se nyní s nově formulovaným přáním Ehrismannovým, praví-li: »Was Hugo *Supplementum Catonis nannte* (Anfang *Cum nihil utilius*...) heißt bei den Germanisten wohl unabänderlich *Facetus* (srov. AfdA. 62, 1944, str. 48). Přesto, že se Schroeder, Niewöhner a jiní vyslovili jednoznačně pro toto pojmenování, pokud jde o sbírku *Cum nihil utilius*, bude nutno rozlišovati i nadále mezi dvěma Facety: mezi *Facetem cum nihil utilius* a mezi *Facetem moribus et vita*, abychom se vyvarovali případného nedorozumění.

Holandský badatel o latinských Catonech, M. Boas, uvažuje o pracovní metodě autora Faceta v stati: Spuren der außervulgatischen Rezension in mittelalterlichen Catobearbeitungen (Philologus 83, 1928, str. 419—438), zjišťuje, že autor Faceta byl závislý na Catonovi: »Ogleich das Gedicht ein Supplementum Catonis darstellt, darf man, da der Verfasser öfters catonische Gedanken ausarbeitet und weiterführt, Floskeln der catonischen Diktion verwendet oder umbildet, auch gewissermaßen von einer Catobearbeitung reden,« a nakonec konstatuje, že catonské pozadí této básně »sich in viel weiterem Maße ausdehnt, als Schroeder S. 300 angenommen hat.«

³ V holandštině jest jich dokonce 23!

⁴ *Le Facet en François*. Edition critique des cinq traductions des deux Facetus latins avec introduction, notes et glossaire (Poznańskie towarzystwo przyjaciół nauk. Prace komisji filologicznej. Tom II, zeszyt 1), Poznań 1923.

⁵ Schroeder věděl o existenci pařížského rukopisu (str. 10), avšak neznal jeho rozsah a uspořádání dvojverší.

⁶ O původu sborníku, který byl dříve majetkem kolegiální kapituly v Mikulově, viz uvedený spis Der Neusohler Cato, str. 10, a náš článek: O slezském Catonovi (Příspěvek k slezské literatuře středověké), Slezský sborník 43, 1945, str. 51—56.

⁷ Neusohl = Banská Bystrica. Mé zjištění, že se označení *Im Neuzenzol* vztahuje na toto slovenské město, došlo souhlasu se strany J. Haníky a H. Prokerta, který k této otázce přispěl cennými doklady, a to jak německými, tak i latinskými (srov. Karpathenland 7, 56 a n. a 114 a n.).

⁸ 6. února 1452.

⁹ Tak označuji já tento pro mne důležitý rukopis; nesmí býti zaměňován s jinou versí M, nesouvisící nijak s naší skupinou a otištěnou u Schroedera na str. 152 a d.

¹⁰ Zdá se, že i K. Euling neschvaluje postup Schroederův, praví-li: »Bei der Herstellung von W ist die Schreibung der des älteren Mhd. angenähert; ich weiss nicht, ob mit Recht.« (ZfdPh. 46, 1915, 297.)

¹¹ B¹, B², B³ jsou označeny ve svazku zlomků jako A, B, D.

PŮVOD VERSE V.

Už dříve jsem důrazně upozornil, že brněnský resp. bansko-bystrický Facetus (právě tak jako mnou vydaný B. Cato) není autochthonním básnickým převodem, vzniklým samostatně, bezprostředně a přímo na Slovensku. Písař Caspar Meissener nahlížel při opisování r. 1452 do starší předlohy a převáděl její jazyk do svého nářečí. Předloha ta byla, jak lze bezpečně vyvoditi z rozboru nářečí, původu slezského; po stránce jazykové se shodovala celkově s nářečím zlomků B¹—B⁴, J, S [připomínám, že se zlomky B¹—B⁴ dostaly do majetku berlínské knihovny z pozůstatosti Heinricha Hoffmanna von Fallersleben (1798—1874), který je bezpochyby získal z knihoven některých slezských klášterů]. Meissener zmodernisoval — můžeme-li toho výrazu užití — svou slezskou předlohu potud, že přihlížel také k bavorským znakům svého smíšeného, t. j. bavorskostředoněmeckého nářečí, a zachytil je prostě písmem. Přitom ponechal arci svou předlohu v hlavních rysech neporušenu, neboť bavorských prvků je v jeho přepise málo.

Bylo by však hrubým omylem, kdyby se někdo domníval, že tuto t. zv. slezskou předlohu nutno považovati bez výhrady za památku ryze slezskou od původu. Na základě rozboru bavorského rkpů W zjistil Schroeder několik velmi charakteristických prvků, a to jak alemanských, tak i středoněmeckých (středoněm.: *sal*, *orunt*, pak kontrakce *gesagt* : *rat* 129, t. j. *gesait* : *rat* B 128, *sagen* : *getan* 263, t. j. *sayn* : *getan* B 254, *gesen* : *spren* 283, t. j. *gesehen* : *spren* B 283). O alemanských tvarech praví na str. 63 »Aus-schlaggebend scheinen mir 3 Reime, die auf das engere Gebiet des Schwäb.-Alem. verweisen. *ist*: *tisch* 179 [= B 178], *pleisch* : *allermeist* 99 [= B 94], mit ihrem *sch* < *s* sind neben dem durchaus schwäb. *loufen* : *slâfen* 69 (*â* > *ou*) [= B 61] wohl die charakteristischsten Reime des Gedichts«. A na konec uzavírá: »Wir werden, besonders wegen der letztgenannten Fälle [má na zřeteli tvary kontrahované], gut tun, uns bei einer genaueren Lokalisierung des Gedichts nicht zu weit vom Md. zu entfernen. Die Mehrzahl der Fälle

weist ins Alem.; aufs Schwäb.-Alem. beschränken sich die Formen *isch* 179, *allermeisch* 100 und besonders der Reim *loufen* : *slâfen* 69. *au* in *schlafen* erscheint noch heute am reinsten zwischen Iller und Lech und nördlicher bis Ulm-Heubach-Donauwörth. Andere Gebiete, die der Sprachatlas noch verzeichnet, kommen für uns nicht in Betracht. Wegen der verzeichneten md. Reime nehme ich die nördlichste Linie des letztgenannten Dreiecks an: Heubach-Donauwörth; in der Nähe dieser Linie, vielleicht etwas nordwestlich von ihr, mag man den Dichter zu suchen haben.« Tyto výsledky byly filologií všeobecně přijaty (srov. W. Mitzka, Verfasserlexikon 1, 600: Die sog. Teilübersetzung mit zugehörigen Plusübersetzungen ist wohl schwäbisch; Ehrismann, Gesch. d. dtsh. Lit., Schlußband 327: alemannisch, wohl zwischen 1350 und 1400), avšak já bych chtěl poukázat více na oblast, ležící severně od uvedené čáry, směrem k střednímu Německu. Spolehlivým pojítkem mezi švábskou oblastí a územím středoněmeckým zdá se mně býti právě nepovšimnutý dotud rkps W¹. Za uváženou stojí také rýmy čistě středoněmecké *stunt* : *frunt* B 284, *stund* : *frund* W¹ proti *stund* : *freund* W (podle toho Schr. 301 *stunt* : *oriunt*) a zejména *schal* : *sal* B 184 proti *schal* : *sol* W¹ a upravenému *schol* : *schol* W. Z této oblasti se dostala naše verse (V) přes Durynsko do Saska (srov. pozdější lipské prvotisky!!) a odtud putovala do Slezska, kde byla rozšiřována četnými opisy a kde vlastně teprve zdomácněla, neboť všechny zlomky jsou slezského původu. Byl tedy literární prostor Faceta rozsáhlý, takže mohlo na jednotlivých místech snadno dojít k zásahům a odchylkám od původního znění. Doplnky a vynechávky se dály za stálého vlivu lat. textu. S Catonem cestoval ruku v ruce i Facetus, až se naráz octl i na Slovensku. Nesmíme tedy mluvit s neobjektivním Weineltem, který jako by byl nechtěl rozumět mým jasným a, trvám, naprosto přesvědčivým důkazům o složení a původu banskobystrického Catona — a nyní také Faceta B —: »In Neusohl schreibt der Verfasser des Cato...« (str. 71).

Na samý závěr svého úvodu chci ještě poznamenat, že pomocí Jungandreasových údajů lze přibližně nebo s vel-

kou pravděpodobnosti po důkladném rozboru nějaké památky slezského původu určit místo jejího vzniku. Podo-
týkám, že to platí většinou o památkách prosaických. Pro
památky poetické, jež prošly několikerým jazykovým pro-
středím, byl i velmi příbuzným, lze užití Jungandreasov-
ých údajů a jeho metody v míře omezené. Tu nám vedle
kriterií jazykových pomáhají zjištění literárněhistorická,
původ jednotlivých rukopisů anebo — přímý údaj písaře.
To všechno se týká také našeho Faceta: je věrným odrazem
a zrcadlem charakteru smíšeného jazyka oblasti, v které
byl sepsán; bylo by marným počínáním chtít zasadit do
slezské oblasti jeho příbuzenstvo, jehož kořeny, i když je
tak svérázně a početně zastoupeno, tkví ve vzdálené oblasti
švábskostředoněmecké.

V recenzi Schroederovy knihy napsal sice K. Euling
(ZfdPh. 46, 1915, 299): »Die Tatkraft, mit der die Facetus-
untersuchung angefasst ist, trotzdem sie nach Zarnckes
Urteil (Narrenschiff S. 471) noch verwickelter liegt als die
des Cato, verdient hohe Anerkennung. Der Verfasser hat
uns ein ungemein nützliches, ja unentbehrliches Buch ge-
schenkt,« ale přesto vyslovil své pochybnosti: »Dass es
den dauerhaften Erfolg, das kanonische An-
sehen erreiche, das sein Vorbild Zarncke mit
Recht genießt, wird man nicht erwarten kön-
nen.« O Zarnckově mylné hypotéze, kterou stojí a padá
»das kanonische Ansehen« jeho jinak velmi záslužné knihy,
jsem psal r. 1935 a své tehdejší poznatky shrnuji ještě
jednou stručně na jiném místě tohoto spisu. Banskobystric-
ký Facetus mně zase poskytl vítanou příležitost, abych s ja-
zykovědného a literárněhistorického hlediska objasnil po
nejedné stránce spleť vskutku vznik a vývoj nenároč-
ných Facetů a ukázal na neopodstatněnost a neudržitelnost
vratké hypotézy Schroederovy.

TEXT BANSKOBYSSTRICKÉHO FACETA.

Poznámka. Tučně vytištěná větší čísla na levé straně textu
označují sloky podle běžného pořadí (1—90), kdežto čísla stejné veli-
kosti na straně pravé odkazují čtenáře na příslušná dvojverší lat.

originálu, otištěného zde na str. 287 a d. podle vydání Schroederova. Původně jsem měl v úmyslu otisknout starobylejší text J. Morawského, ale tím by byla do značné míry ztížena kontrola Schroederových údajů, poněvadž v textu Morawského chybějí některá důležitá dvojverší a mimo to je jeho text uspořádán co do postupu jednotlivých veršů zcela jinak než u Schroedera. Malými čísly jsou označeny verše našeho textu B, odkazy k edici Schroederově najde čtenář jednak na pravé straně textu, jednak také v závorkách v bohatém aparátu variant otištěných pod čarou (*o. r.* = ostatní rukopisy, *o. p.* = obrácené pořadí veršů).

1	1	Mir hot gesaget das hercze mein,
das keins bessirs mag gesein
menslichen heile wen setin
vnd der gebrechen do mete.	1
2	5	Was do (nicht) obir treten hat
meister Kathonis gepot,
Was her gelossen hot mit willen,
das wil ich gerne dirvollen.	2
3	10	Dorvmb, ir tummen kyndelein,
dy noch seten dorstig sein,
kompt, schept aus disem bronne
dy redesamkeit mit wonne.	3
4	15	Dys gertlein prenget blumen vil
vnd der hobscheit ane czil,
doraus dy tummen kyndelein
mogen czihen dy seten fein.	4
5	20	Sint das an got keins mag gesein
Erlich vnd nucze deme leben dein,
So saltu vor alle ding omen
vnd des reichs gots romen.	5
6		Tustu das, so wirt yo dir
Gegeben allis gutis mer;
wenn wer got dynet hy,
der wirt hirschen dort vnd hy.	6

- 15 Du salt keyns andirn gebruchen 16
vnd salt gerichtigkeit suchen;
wenn wer durch gerechtikeit vil sterben,
60 den let got nicht vorterven. 60
- 16 Czu genade saltu lauffen, 69 19
Czu rochunge saltu sloffen,
vnd salt dich czu freuden bereiten
vnd der schelt wort nicht beiten.
- 17 65 Du salt geben mer 20
durch dy gots er;
Is dir das gut entwichen,
So vorsage gutlichen. 76
- 18 Du salt eynem iczlichen bereyt sein 21
70 Czu beczeigen den dinst dein;
Dir dancket yo czu leczte ein man,
dem du icht dinst hast getan.
- 19 Hat dir ymant gedynet ich, 77 22
Seyn lon saltu bei der nicht
75 Obir seynen willen halden,
wiltu des rechtes vertig walden. 80
- 20 Kurcz vnd warhaftig sal yo sein 85 24
dy rede des mundes deyn;
Der logenhaftige munt tod dy zele
80 vnd beraubet auch den leip der ere.
- 21 Das lachen des mundes dein 25
82 Sal gutig vnd selczam sein; 90
(Wenn von oft lachen wirt schein)
83 Dy leichuertigkeit des herczen dein.
- 22 Du salt nicht lachen alleyne, 26
85 Sunder lache mit der gemeyne;
Wenn das lachen das eyn munt tut, 95
Bedewt eyn torn alle stunt. 96

- 23 Du salt nicht sein gerhafftig 27
 Nach obriger hirschafft;
 90 Begere als deynes nottorft czu han,
 So wirstu werlich ein sicher man.
- 24 Drey ding sein, dy ein yderman 97 28
 Tag vnd nacht hangen an:
 dy vnreyne werlt, das lesterlich fleisch,
 95 vnd der grawsam vint allir meist. 100
- 25 Dy drey ding vnd was in henget an, 130
 Saltu czu vor in grossem neide han;
 Was du sehist ane dy,
 daz magistu wol leben hy.
- 26 100 Der hymel, der tot vnd dy helle 105 59
 vnd allis, was ir geuelle
 Begriffen hat, das sal sein,
 wo du geist adir stest, in dem herczen dein.
- 27 Gedencke, was du bist gewest ader was du bist 60
 105 vnd was du noch dem tode wirst; 110
 So wirstu nymmer mere
 Sundigen alz gar sere.
- 28 Gebort dir ichte von geschicht 61
 den heiligen czu geloben icht,
 110 Das saltu in gerne gelden, 115
 Ee dich gots rochunge wirt melden.
- 29 Du salt suchen dy nottorft dein 62
 Vnd heufel nicht gros gut in;
 wirstu eyn grosen hawfen han,
 115 du wirst am leczten ende ein dorftig man. 120
- 30 Wiltu ein veip nemen czu der ee, 37
 So neym eyne von schonen seten mee,
 Wiltu das dir sey gegeben
 Eyn recht gut fredesam leben.

- 31** 120 Sistu off erden irkein man 121 64
vallen adir schaden enphan,
So thu als dirs gar leit sey
vnd ste im gar trubig bey.
- 32** Du salt deyme veibe czu keyner czeit 125 65
125 Offenbarn deyne heymlichkeit;
Do von mochte dir entstan,
daz du must vil schaden han.
- 33** Wiltu, das dir werde gesait 66
der heymliche dinger rat, 130
130 Frage trunckene torn vnd kyndelein,
dy thun dir wol der worheit schein.
- 34** Begenet dir ymant frolichen 67
Vnd grusset dich gar fruntlichen,
So habe nicht sulchen wan, 135
135 das her dich vorspotet han. 136
- 35** Ich wene, dy obriste togunt sey, 141 69
das du erst den meyster dein; 142
So gibet her dir der lere frucht 142 a
Vnd lernet dich der togunt czucht. b
- 36** 140 Froge, gedencke vnd das behalt, 143 98
was du hast obirlesen balt; 144
So gibt dir dy wore weisheit 144 a
Alle slussil der behendikeit. b
- 37** Du salt nicht bey deyme leibe 145 99
145 Bosis reden von keynem veibe,
Sunder du noch deiner macht
Salt sy eren tag vnd nacht.
- 38** Hastu ein veip, das do wil sein 100
Bereith stete deme gepot dein, 150
150 So saltu es stete eren,
lip haben vnd ir lop meren.

- 39** Wil aber das veip dein **101**
 mutwillig ken dir sein,
 So magistu is mit rechte treiben von dir, 155
 155 das du icht vortümet werdest mit ir.
- 40** Wirstu haben eynen knecht, **103**
 den mache dir vnderthenig (vnd) gerecht,
 E wen dir sein obirmüt
 vnvorwintlichen schaden tut. 160
- 41** 160 Wirstu ein stiffvatir gewynnen **105**
 Adir ein stiffmutter, so bis des synnen:
 Stelle dich kegen in hebislich;
 So werden sy liphaben dich.
- 42** Hastu ein son, der do wil 165 **102**
 165 Sundigen alczu vil,
 den straffe vmb dy missetat sein,
 Das du mit em (icht) komest in dy peyn.
- 43** Sihistu sich dy pruder slan **107**
 Adir kegen andir krige han, 170
 170 So saltu keyme hilffe tun,
 Sunder stroffe sy dorczu.
- 44** Du salt selden wirtschafft han, **108**
 das du icht werdest arm,
 vnd wirst in korczen tagen 175
 175 haben ein betelisch leben.
- 45** Du salt bey deyme tische sein **109**
 vnd salt nicht nassen als ein swein;
 wenn is ein grosse schande ist,
 der do nascht vmb eines andern tisch. 180
- 46** 180 Du salt trinken czu keynen stunden, **29**
 So du hast das essen in dem munde,
 Sundir ich wil dich leren,
 yn deme bechir magistu wol meren.

- 47 Vir ding helt hy der werlde schal, 185 33
 185 der sich eyn ydirman obirheben sal:
 Edels geslechtes vnd weyses mutis,
 Schoner gestalt vnd groses gutes.
- 48 Wenn is adir vmb dich also ist, 34
 daz der dinger keyns an dir ist, 190
 190 So saltu nicht hochuertig sein,
 daz man nicht darff spoten dein.
- 49 Ich lere dich och mit wycczen: 38
 Gebort dir bey eyne bessern czu siczczen,
 So loz deine fusse vor dir stan 195
 195 Vnd salt sy nicht obir den an slan.
- 50 Drey ding ich dich lere 35
 Czu vermeiden mere:
 den roch vnd eyn triffende haws
 vnd eyn bubisch veip doraus. 200
- 51 200 Du salt kegen hirren off stan 41
 vnd sy gar frolich emphan,
 vnd salt so lange vor in stan,
 Biz sy dich heissen siczczen gan. 204
- 52 Geboret dir obir, das du gest 209 44
 205 Mit eynem andern, der do besser ist,
 dem volge noch off seyme spor,
 Biz her dich heisset geen vor. 212
- 53 Gestu mit eynem gleichen, 205 43
 So gee mit im czimlichen;
 210 Geet her abir vor dich,
 das vortrag eym gutlich. 208
- 54 Geistu abir yn pilgrames weise, 213 45
 So lege alle deinen vleis,
 daz du dich czwen gesellest nicht; 215
 215 Wenn daz wer dein vngeschicht.

- 63** Wiltu wol beten got, **56**
 So slews dich yn dein kemnot;
 250 Vnd den got, der alle ding weiß,
 Den saltu beten allir meist. 260
- 64** Wen von dingen redt dein munt, **51**
 So weise dor auff czu keyner stunt;
 wen welche weisen, was sy sayn,
 255 Dy haben gar torlich getan. 264
- 65** Redit ken dir ymant icht, 269 **92**
 her sey dir gleich adir nicht,
 So thu gleich als eyn stumer, dage,
 Vnd hore eben was her sage. 272
- 66** 260 Steiget ymant von eynem pherde 272 a **96**
 Swerlich off dy Erde, b
 So sal deyne hant berayt sein c
 Czu greiffen an den steigereiff sein. d
- 67** Wenn du ist mit der gemeyne, 273 **53**
 265 So saltu in greiffen alleyne,
 Vnd salt dich an keynen geliden crawen,
 das ymande mochte grawen.
- 68** Gebort dir mit ymande czu trinken, **151**
 So saltu deyne lippen messig in sencken,
 270 Vnd halt dy nase wol her abe,
 So trinkestu als eyn knabe. 280
- 69** Du salt blösen czu keyner stunden **54**
 in den tranck mit deme munde,
 daz du auch nicht werdest gesehen
 275 dy speiche in dy speisse spren. 284
- 70** Brengestu eyne grosen hern betschafft, 289 **115**
 So bis mit der rede worhafft,
 Vnd salt reden gar steteklich,
 langsam vnd hobischlich. 292

- 79 Du salt nicht plodern alczu vil; 325 143
her wirt versmehet der vil speien wil;
Eyne cleffische czunge wer dy treit,
Brenget im werlich allis leyt.
- 80 315 Habe bey tische kein gesang 139
Obir essen adir obir trangk; 330
Vnd salt auch nicht lachen vil,
Wenn das ist ein narrenspil.
- 81 Siech, das du dich wol bewarest 142
320 Vnd nymande in seine rede varest;
Tustu das, so wirstu han 335
mee weisheit wen ein andir man.
- 82 Du salt ken pristern auff stan 140
Vnd sy wirdigklichen entphan,
325 Vnd salt nicht wider siczczen gan,
Sy komen denn ferre von dan. 340
- 83 Wirstu gesant czu en eyn, 141
So betrachte wol dy rede dein
vnd salt dein hende vor dich slon
330 vnd nicht czu noe fur sy stan.
- 84 Gerucht dein herre czu trinken, 345 144
So saltu ken im auf ein kny sinken,
Vnd salt den becher wider enphan,
So hastu allis recht getan.
- 85 335 Wirstu abir ein lerer sein 147
Adir eyn vatir der kyndelein, 350
So lere sy der togenden hort,
das sy vormeiden bose wort.
- 86 Du salt nymande geben 148
340 Bose beyspil seyme leben,
das du nicht komest in der helle grunde 355
durch fremder leute sunde.

5 Was W¹ s, Das W. übertragen W¹, übertreten M, nicht vbertreten W. 7 das er gelassen hat W¹ W. 8 wolt W¹ M, schol W. geren W. der füllen W¹, erfüllen W s. 9 Darumb W, Hirus W¹. tumben W. kindelin W¹, chindlein W. 10 nach W¹ W. syten W¹ W. dorstig W¹, dürstig W. 11 chombt W, chumpt W¹. schepft W¹ W. aus *chybí* W¹ W M. prunn W, prunnen W¹. 12 der redsamkeit W¹, der redleichait W, redlichkeyt s (i). wonnen W¹, wunn W. 13 Dicz W¹ (W). gertlein W, gärtlein W¹. prengei] hat W¹ W M. blumen s (i¹ i³), plümelein W¹, pluemlein W (i²). 14 hobischthait W¹, hubschayt W, hübsichait M, hubißheit i. 15 dar aus W M, Dar uss W¹. 16 Mögen W¹, Mügen W i, mügen M. 17 Sind W¹, Seind W, Seyd W. das W¹ M s, es W. keins] nicht *ošechny rkpy*. 18 erleich vnd nuczleich W¹ W M. nucz s. 21 yo *chybí jinde*. 22 gegeben M, geben W¹ W. alles gutes W¹, a. guetes W. 23 dienet W¹ W. hye W (W¹). 24 herschen W¹ W. 26 peten W¹. 27 sichst M, sichest W¹. das in horit an adir czul] vnd was im gehoret zue W, das ym gehöret zu W¹ M. 28 Das soltu eren s, Das ere W¹ W. spot W¹ W. 29 arbeiten s, erpieten W, pittten M. 31 preisen] pewaren W, tzieren W¹, grüssen s. 32 Er] ir *ošechny rkpy*. lop] ere W¹ W. noch deynner crafft *chybí v o. r.* 33 Wy schire] Wenn (wann) o. r. zu der kirchen W¹ W. komest] gyst W¹, gest W (M s). 34 geporn *chybí v o. r.* 37 dyenst alhie W¹, dienst hie W. 38 piug W¹, nayg W, knie i, chnie gein im M. baide kny] paide deine knie W¹, payde kechnye W. auff beyd s (i). 39 adir] aber v o. r. 40 boug (beug?) M, pewg W, piug W¹, knie W¹, chnye W. 41 ze alter W, zu dem altar W¹. dienst W, dyenent pist W¹. 42 meyne] gemain W¹ (W). 43/4 o. p. W; B *jako* W¹ M s i. 44 thu W¹, tue W, thue i. 45 stet vndertan W, stätt vndertan W¹, stetig untermenig s. 48 seligkeyt s (i), sälikchait W, sicherlichen S. gegeben S. 49 Thu W¹ S, Tue W. mit nichte S, nicht o. r. 50 geschen S, geschehn W, geschechen W¹. nichte S, nicht o. r. 51/2 o. p. W M S i s. 51 hie lieb M, lip hy i, lieb s. bey eyne iczliche S, ainem yesleichen W, iglichen s. 52 behegelich S s i, behegelich W¹. 53 Pis W. ainuoltig W¹, ainuoltig W. zu mass W, mit moß W¹. 54 vbrige W (W¹). ainuoltikait W¹, einfeltigkeit i, ainuolt W M. 55 ainuoltikch W¹, ainuoltig W (M). 57/8 o. p. W¹ W M s i. 57 keyns andirn] anderes nicht W¹, nicht anders M, nit anders s (i), anders icht W. gebrochen] geruechen W (M s i), enruchen W¹. 59 streben M, werben i. 60 let W, lat W¹. verderben W¹ W. 61 (69) genad M, togend W¹, tugent s, tugenten W, brediken S. loffen W¹ S, lauffen W. 62 (70) rochunge] rach M, poshait W¹ (W s). sloffen S, schloffen W¹, slaffen W M. 63 (71) freuden] frid W¹ W M (S). 64 (72) scheltwort S, schiltwort W¹, scheltwart W. erpaiten W¹, irbeyte S, enpaiten M, empayt W. 65/6 (73/4) o. p. W; B *jako* W¹ M s. 67 (75) Ist o. r. 68 (76) versag o. r. 69 yetzleichen W¹, yczleichen M, iglichen S, yczlich i. 71 ye zu letzt W¹, doch auf die leczt M, vielleicht d. d. zuletzt s, auf das leczte i. 72 icht dinst h. g.] hast gut g. W¹, ob d. im ie h. gut g. s.

gutes icht i. 73 (77) icht o. r. 74 (78) Des lon solt du haben pey dir n. W¹, des lon scholtu halden nicht W, solt du pey dir h. n. M. 75 (79) Nach über s. w. halten W¹, vnd nicht vber s. w. wehalden W, noch ü. s. w. halten i. 77/8 (85/6) o. p. W; B *jako* W¹ M s i. 77 (85) churtz W¹ M, chürcz W. yo *chybí v o. r.* 79 (87) logenhaftig W¹, lügenhaftig M i, lügenhaft W. tot W, töt W¹. 83 (92) leichtuertikait W¹ i, leichtikhayt W, Leichtvorcht M. 85 (94) Sunder *chybí v o. r.* 86 (95) eyu munt| ain man W¹, man W. 88 gerhaft W¹, girhaft M. 89 Nach übriger herrschaft W¹, noch peger ü. h. M. 90 als deynes| dein W¹ M. notdorft W¹, notturft M. 91 wärleich M. 92/3 (97/8) o. p. W; B *jako* W¹ M s i. 92 (97) sein M, seint i, sind W¹ W. ein yderman| einem yetzleichen W¹, ein iczlichen m. i. eym iglichen s, ein ydeleichen M. 93 (98) hangen W¹ s i, hangend M, vechtent W. 94 (99) welt o. r. lesterliche i, lesterleich M, lasterleich W¹. 95 (100) veint o. r. 97 czu vor in grossem neide| czu vormeiden i, z. vermeiden M, z. vermayden s, auch vormitten W¹. 98 sichst W¹, siehest s, sichest M, syst i. 99 lieben W¹ M s i. 101 (106) alles ir zu geuelle W¹, gevellet M. 102 (107) Begriffen| Bezwungen W¹, betbungen W, getwungen M. hat *chybi* W¹. 104 (109) seist gewest oder was d. b. i, seist gewesen oder pist W¹. 107 (112) Gesundigen i¹ i², Sunden s i³, gesunden W. 108 (113) Geburet i, Gebürt W¹, Geschiecht d. v. geschikht W. ichte *chybí v o. r.* 109 (114) d. h. czu geloben| das du... gelobest M s i, das du... verhaissest W¹ W. 110 (115) gelten W¹ W. 111 (116) rachung W M, straff W¹. werd. melden W M, werd melten W¹. 112—115 *odchyluji se od o. r.* 112 (117) notdorft W¹, notdürft W. 117 nym i, nim W¹ M. siten M i, sitten W¹. mee W¹ i, mere M. 118 *tak také* W¹, Wiltu anders das dir werde gegeben M i. 119 Ain gut fridsam W¹, Eyn gut fridsam i, Ein guecz fridsams M. 120 (121) Siechstu W, Syst du W¹. off erden *chybí v o. r.* irkein man| ainen m. W¹ M, chainen m. W. 121 (122) empfan W, enphachen W¹. 122 (123) als es dir o. r. 123 (124) ste M, stehe W¹, stand W. betrublichen i, trueleich W¹, treueleich W. 124 sl. *znějí jinak v o. r.* 126 (127) wann dir, mocht dauon e. W¹ W. 127 (128) must s, mussest i¹ i², müssest W¹, möchst M, mochst W (i³). 128 (129) gesagt o. r. 129 (130) Haimleicher deinger (*tak!*) W¹, der heimleichen dingen W, Haimleicher dinge M. 130 (131) trunken toren W¹, truncken lewt s, trunken o. r. 131 (132) dy warhayt sch. W, die warhait sch. W¹. 132 (133) Begegent s (i). Wegegent M, Engegent W, Bekumpt W¹. froleich W, fröleich W¹, fröleichen M. 133 (134) fruntleich W¹, frewntleich W, frewntleichen M. 134 (135) solchen W¹ W. 135 (136) d. e. dein gespottet han W, d. sy (*tak!*) dich uerspottet han W¹. 136 (141) die obrest W¹, dye öbriste M, dy ersten W. togent W¹, tugent o. r. 138 (142 a) gipt W¹, geit M. her dir der lere frucht| dir die lere vrucht (ere i) W¹ s, der lere fr. M. 139 (142 b) lernet dich| lernst M, lerest W¹ i. togend W¹. 145 (146) Bosis| Vbel W¹ s i, Übel M. 146 (147) nach o. r. 149 (150) B. stete| albeg perayt W, *jen* bereit W¹ M s i. gepott W¹, gebote i, pote M.

nach dem willen W s. 150 (151) stet W, stētes s, allzeit W¹. 151 (152) lieb haben W¹, Liep haben s (i), liep han M. 152 (153) das veip| die hausfraw s, der diener W¹ W. 153 (154) gen W¹, gegen W. 154—155 *znějí jinak o. r.* 156 (157) Wirstu haben W¹ M i, Hastu W. 157 (158) vndertan vnd recht W¹, eben recht W, eben und recht M, eben und gerecht i. 158 (159) ee dann W¹, e das M. vbermuet W, übermut W¹, übermut i. 159 (160) vnvorwintlichen| vnrusame W¹, Ungerugsamen i, grossen M, vnzämen W. 160—161 *znějí samo- statně.* 162 (163) höbisleich W¹, hubschleich W, liepleich M. 164 (165) sun W¹ W. 165 (166) Sundigen i, sunden W, sünden W¹. 166 (167) vil| vnd des treiben vil W (W¹). 167 (168) das du mit im icht chomst in pein W, D. d. icht kummest mit im in dy p. i. 168 (169) Siechstu W, Syst du W¹. sich W¹ M i² i³, icht W. zwen bruder W¹, zwen prueder W. 169 (170) oder o. r. kegen andir| mit ain ander W, weder ain ander W¹, gein einander M, beyinander i. 170 (171) chaim M. tuen W. 171 (172) dar zuen W. 172 (173) selten W, seltan W¹. 173 (174) arm| ain armer man W¹ (W). 174 (175) chürcezen W. 175 (176) petelhäftigs W, betliches i, ärmchleichs M. 176 (177) deyme J. 177 (178) v. s. n. nassen| vnd nicht vmb naschen W¹ W (J). 178 (179) is J. 179 (180) naschschit J, naschet W¹ W. 180 (181) czu keynen stunden J, zu chainer stund W, ze stunden W¹. 181 (182) das essen J M s i, dy chosst W, das brotte W¹. 183 (184) du macht wol in dem pecher (in den becher J) meren W. 184 (185) helt| halden J, halten W¹, habent W, sind M. 185 (186) eyn ydirman| nyemant W, von recht nyemant W¹, von rechte n. J i, von recht ymant M. 186 (187) geslächts W¹. 187 (188) Schoner gestalt i, Schonis gestaltis J, schones gestaltes W, Schöns gestalts W¹. großes gutes i. 188 (189) is adir| es aber W¹. 189 (190) d. vier dinger i, der ding(e) o. r. 191 (192) das ymant enspotte dein J (i), D. nyemant sp. d. W¹, D. niemant enspot d. M, das man icht spotte d. W. 192 (193) och| das W¹. 193 (194) Gepurt M s i, Gebört W¹, Gebyret J, gegen ainem pessern W, gen yemande W¹, gein ymant M, bey ymant i, bey den herren s. 194 (195) los J, lass W¹ W. fusse| pain W¹ W (s), beyne J. 195 (196) obir den an| über ain ander W¹ W, ober en nandir J. 196 (197). Drey W¹, Drew W. 197 (198) vormeyden J, vermeiden o. r. 198 (199) Ein rauch M, Ain rukch vnd ain treffundes h. W, ain rauchendes v. ain trieffents h. W¹, Eyn rochig v. eyn trif-fende h. J, Eyn rochynde vnde tryffinde h. B³. 199 (200) bubisch| übel W¹ M, obil J i, owil B³. 200 (201) kegen herren J, keygen herren B³, Gegen herren W¹ W M. off B³, of J, auf W¹ W. 201 (202) se J, sei W¹. froleich W M, fröleichen W¹, fruntlichen B³. empfan W, enphan J, entphan B³, emphachen W¹. 202 (203) en B² B³. 203 (204) Bys das se dich heysen J, bis se d. heisin B², Wis das M, vncz (das W¹) sy dich W W¹, Baz B³. 204 (209) Geboret B² (B³), Gebyrnt J, Gebärt W¹, Gepürt W. gest W¹ W J, geest B³, geist B². 205 (210) andern *chybí o. r.* 206 (211) off seynem spor B³, of seynen sp. J, uf synen sp. B², auf seiner spar W (i), auff seinem sporen W¹,

207 (212) Bis das her dich heysit B² (B³), Wis das M, vncz er d. hais W, Vncz das er d. haiss W¹. 208 (205) Gestu J W, Geestu B³, Geistu B², Gehest W¹. 209 (206) gee W B², ge J B³, gehe W¹. zimleichen W (W¹), czemelichen J B³ (B²). 210 (207) Geet W¹ B² B³, Get J B. her abir vor J B², her ader vor B³, er aber vor W¹, er aber für W. 211 (208) vortrag(e) ym J B² B³, vertrag im W¹ W. guttlichen B³, willeclich B² (W), vruntlich J (W¹). 212 (213). Geistu B², Gestu B³ W, Geest du W¹. abir B². pilgerim B², pylgerems B³, pilgrems W¹, pilgremis W. 213 (214) alle dynen v. B² (B³), allen deinen v. W¹ W. 214 (215) czu czwen B² B³, zu zwehn W¹, zu zwain W M. 215 (216) wär W¹, wurt M, worde B² (i), wiert W. 216 (217) Gerucht B², Geruchet B³ W¹, Geruch W. ymant B² B³, yment W¹, yemant W. 217 (218) gereichen| beraiten W¹, gepieten W, biten B² (B³), czepiten M. 218 (219) meslichin B² (B³), mäseleich W, mässekleichen W¹, massleichen M. 219 (220) vnd dank W¹, vnde ym danken B² B³ (W M). hobeslichen B³, hobischlichin B², höbischleichen W¹, hubschleich W, huschleichen M. 220 (225) Geestu B² W¹, Gestu W, Geistu B². pilgerims B², pylgerems B³, pilgrems W¹, pilgremis W. 221 (226) alle dynen v. B² (W¹), allen d. s. i. 222 (227) beczeytē B³ (W¹ i), beczeyten B², pey zeiten W, bey zeyt s. an B² W¹ M s, yn i, zu W. herbrig W¹, herberge B² B³ (W). gest : aufstest W, gast : aufstast W¹, gast : ufstast B². 223 (228) morgens o. r. 225 (230) Alle wege| stetis B², Stete B³, Stätigs M, stäticleich W, Ofte W¹. frolich W¹, vrolichin B² (B³), froleich W. 226 (231) eyn vrolich antlicz B² (B³), ayn frölich antlucz W¹ (W). mach| mag machen B³ W, mag mach B², kan machen W¹. 228 (233) rayssen W¹, reyssen B³, reiczen v o. r. 229 (234) slaffunden W, sloffenden W¹, sloffendynge B³. Auch s. 232/3 (241/2) o. p. W¹ W M. 232 (242) gelten W¹ W. 233 (241) mit eren furen W¹, m. e. verfuere W. 234 (243) verkauffest o. r. erleichen W¹, erleich W. 235 (244) magest doch| macht auch W, lebest dar inn W¹. zimleich W, tugentleichen W¹. 237 (246) ze gern W¹, Gegerunge B¹, dein sichel seczen W. eynis vremdin g. B¹, eins frömden czucht M, in ains andern guet W. 240 (249) gegen W, gen W¹, keyn B¹ (i). 241 (250) adir B¹. 242 (251) enphon : obir slon B¹, emphan : vberslan W¹, empfachen : slahn W. 243 (252) deynem W¹, dynem B¹ (i), dein W. 244—247 *znějí jinak v o. r.* 247 (256) man heisse| her heyset B¹, her heysse W¹, er hais W, Bis er dich heyst s. dan dar gan W¹ M i, daran g. s, denne seczen gan B¹. - 248 (257) betin gote B¹ (i), piten g. W, an peten got W¹. 249 (258) slews B¹, slewss W¹, sleus W. kemenote B¹ (i), kemmenot W¹, chemäten not (*tak!*) W. 250 (259) den got W, der got B¹ W¹. 251 (260) Den saltu B⁴, den pet W, den pit W¹, deme bete B¹. allir meist B¹. 252 (261) Von welchen dinge W (B¹). red W, redet W¹, redit B¹. 253 (262) Dar uff weyse i, Das wise nicht B¹, do zaig nicht an W, das zayge W¹. 254 (263) weysen B¹ W¹ i, zaigen W. was B¹ W¹, auf das W, uff das da von i. sayn B¹, sagen W¹ i, sehen W. 255 (264) han B¹. torlichen B¹, torleich W¹ W. 256 (269) Redit B¹, Redet W¹ W. keyn B¹, gen W¹, gegen W. 257 (270) adir

B¹. 258 (271) dage B¹, dag W, knabe i, man W¹, gare M. 260 (272 a) Steiget| tritt o. r. 261 (272 b) swerlich i, swerlichen B¹, Swerleichen W¹, swärleich W. off B¹, auf o. r. 263 (272 d) steigraffem (?) W¹, stegereif B¹ (i). 264 (273) ist B¹, isst W, ysst W¹. 265 (274) yn greyfen B¹, ein greyffen W¹ (M). 266 (275) crawen : grawen B¹, krauen : grawen W¹, chrawin : trawin (*tak!*) W. 267 (276) das ymant ... mochte gr. B¹ W¹ (M i). 268 (277) Geborit B¹, Gepürt W, Gebört W¹. mit ymande B¹, mit yemant W¹ W. 269 (278) So saltu| so lass o. r. lippen B¹, lepsen o. r. messig in sencken| nicht tif yn synken B¹ (i), nicht teuf ein s. M, nit tieff ein s. s. 270 (279) dy nasen W¹ W s. 271 (280) als ein frummer knob W¹ (M), a. e. hübischer knabe i. 272 (281) blosen W¹, plasen W. 273 (282) dem M s, dein W. 274 (283) icht werdest gesehen i, Das da ycht werd gesehen W¹ (M). 275 (284) dy speiche| deinen speichel si (W¹). in dy speisse| in di koste i. spren i, sprehen M. 276 (289) Bringstu W, Pringest W¹, eyme grosen hern| yemant W, für yemant W¹, von ymant M, vor ymandt i. botschaft W, potschaft W¹. 277 (290) So bis mit| so sey dein red W, So sind deyne reden W¹, so sol d. r. sein M. worhafft W¹. 278 (291) stäticleich W¹, sytichleichen W, sitleich M. 279 (292) hüb-schleichen W, höbischickleich W¹. 280 (297) zu aynem W¹ (M s i), zu chainem W. 281 (298) zu herberg gestan W¹, zu h. gan M, in der herberig gestan i, in die herberg gan s. 282 (299) werlich her W¹, wärleichen M, warleich W. tret W (300), trayt W¹, treit s i, tregt M. 283 (300) der vbeltätikayt W¹, der vbeltatikhayt W (s i). 284/5 (301/2) o. p. W¹ W M s i (*ale* stund : frund). 285 (302) betruben W¹, petrueben W. frund W¹, freund W. 286 (303) fruntschafft W¹, freuntschaft W. 287 (304) eyn boshafft| vntugendhafft W¹ W. 288 (305) Wann du kummest vor g. b. st. W¹, Wen du v. g. b. wilt stan i, Wen du f. g. p. wild gan M, Gestu v. g. p. st. W. 289 (306) es M i, das W¹ W. 290 (307) Nicht doch| Sunder doch nicht W, vnd nicht W¹, Nicht aber i. 291 (308) Sunder den es W¹, sunder wen man M, sunder den man W. 293 (310) an dy armen gedencken han W¹, gotes gedächtnus han W M i. 294 (311) So wirstu| Dann wirt man W¹, wan do wirt W, So wirt da M (i). geessen W M, vergessen o. r. 296 (312) Kompt Christus i, Chumpt cristus W¹, Chumpt Chr. M. gegangen M, gegan W¹ i. 300 (314) deins guts W¹, mit deinem guet W. 301 (315) schaden| schanden W¹, schand W. haben W¹ W M, han i. 305 verczert W¹ M. in kurezer W¹ (M). 306 erspart W¹, gespart M. 307 (321) Chumpt W¹, Chumbt W. yemant W, yeman W¹. gen W¹, gegen W. gegan W¹ W, gegangen M. 308 (322) es o. r. 309 (323) fruntlich : tugentlich W¹, freuntlich : tugentreich s, freuntleichen : tugentleichen W, fröleichen : tugentleichen M. 310 (324) bistu| wirstu genant W M i, nennet man dich W¹. 311 (325) plodern| reden o. r. alzu i, all ze W¹, al ze M, zu *jinde*. 312 (326) versmeht W¹, versmächt W M (i). speien| reden o. r. 313 (327) chlaftige W, cleffige W¹ i, chlöffige M. trait *věsechny* o. r. 314 (328) Brenget| macht o. r. 315 (329) habe uber disch i, Nicht hab vber tisch kainen g. W¹ (M), Nicht lass W. 316 (330). vber

essen vnd vber tranck W¹ (W). 318 (332) das ist W¹ i, es ist o. r. narrenspil| torenspil o. r. 320 (334) Und niemant s, das du nyemant solt W¹ (M i). 322 (336) mee o. r. 323 (337) keyn J, gen W¹ s i, gegen W. auf stan W¹ W, of stan J. 324 (338) wirdliclichen J, wirdliclichen W, wirdlicleich W¹ (M). enphan J, enpfan W¹, emphan W. 327 (341) czu en| czu ymand J, ze yemant W¹, indert M s, zu herren W, zu herren yrne i² i², zu herren indert i². ein W¹, yn J, hin o. r. 329 (343) fur dich slan W¹, für dich lan W, legen M s i. 330 (344) none (*patrně* nohc) J, nahen W¹, nachent W. für sy stan W, vor yn gan J, vor sy gan W¹, gen M i. 331 (345). Gerucht| Gert J W¹ M. Pegert W. 332 (346) keyn ym off J, gen ym auff W¹ i, gein im auff M. 333 (347) salt| das B. 334 (348) allis recht J, alles recht W¹. 335 (349) abir| adir J. lerer J W¹ M i, vater W. 336 (350) vater J W¹ M i, lerer W. kyndelein J (W¹), chinder dein W M i. 337 (351) der togend hort W¹, der togunde hort J, der tugent hart W. 338 (352) Dos se vormeyden b. w. J, das sy vermeyden p. w. W¹, d. s. vermeyden pose wart W. 339 (353) nymande J, nyemant W¹ W M. 340 (354) Bose beyspil| pose pildung W, Poß pild W¹, Bose bilde Ji. seynem J W¹ W i. 341 (355) nicht W¹ M, icht J W. komest J W¹, kömest W, chömest M. i. d. helle grunde W M s, in der erden grunt W¹ (J). 345 (359) werlich vnselikeyt J i, werleich vnsalikait W¹, wärleich u. M. 346 (360) nictes| nit W, nicht o. r. 348 (362) lernet| lert J W¹ i, lerent W. boß| vbel W¹, vbel W, obil J. 350 (364) gefrumen W, frommen W¹, vromen J. 351 (365) sein| synt o. r. 353 (367) alczu S, all ze W¹, alzo J (W). 354 (368) glewben J, glauben W¹, gelauben W. 355 (369) dirschrykkit J, derschreckt W¹, erschrikchet W. 356 (370) nymant| mancher B. Das yn niemant forchtet mere i, Das her nymant vor... me S. 357 (371) als ein m. m. M, also ein m. m. W¹, so m. m. W. 358 (372) selber M i, am lesten W. müß petteln W¹, mues peteln W. 361 (375) meyne lere i (W¹), dye ler M, lernung W. 362 (376) vnd dy syten W, *chybí* o. r.; dy in dysem puch geschriben stan W¹. dysem W¹ (M i), dem W. 363 (377) vil togenden W¹, vilt tugent W. 366 (380) magst M, macht W¹ W.

POZNÁMKY.

- 4 *gebrechen* = *gebrauchen*; verš nutno interpretovati takto: *und der* (totiž *der Sitten*) *zu gebrauchen*; srov. týž překlad v středoněmckém zpracování v (Schroeder, str. 150): *Und der gebrauchen czu allen czeiten. B se přidružuje lat. textu: O 1 b quam morum novisse modos et moribus uti.*
- 5 správné čtení *ubertreten* W¹ M B změnil Schroeder v part. *über tretet* (*ermogen*); srov. recensí Eulingovu (ZfdPh. 46, 1915, 297): »Der Bedeutung von *übertreten* im Sinne von *exsequi, complecti, beschlagen, erledigen* stehen *Verwendungen* wie *dó in diz leit ubertrat* (Mhd.Wb. 3, 98 b) und die Analogie

von überkommen zur Seite.« Hledaný tento výraz nebyl písařům jasný; to potvrzuje vynechání negace (*minus*) v W¹ M a rovněž v našem textu (dosazeno podle *nicht* W). Srov. ještě Dieffenbach, Gloss. 216^a s. v. *exequi*, kde čteme m. j.: *erfullen mit worten vnd mit wercken, volbringen, volfuren*; tyto výrazy se významově úplně shodují s velmi vzácným slovesem *ubertreten*. Přeložíme tedy naše místo (*Quod minus exsequitur morosum dogma Catonis — Was do nieht obirtreten hat meister Kathonis gepot*) takto: worüber es nocht nicht hinausgekommen ist, was es noch nicht bewältigt resp. was es seiner Betrachtung noch nicht einverleibt hatte.

- 13 *prengel* jen B, srov. O 4 a ... *parit hortulus undique flores*; týž překlad 314 (328) *Eyne cleffische czunge ... Brenget ... allis leyt — O 143 lingua loquax ... parit esse molestum*.
- 15—16 jsou přeloženy různě a patrně porušeny; B se nejvíce přibližuje M i; srov.: *dar aus dy tummen mugen syten der ler nemen* W, *Dar uss die tumme jungen Mögen der sitten wondren* W¹, *Dar aus mügen dy tummen Hübsichait czichen mit wunnen* M, *Mugen czihen lere und wunne* i. Zdali s má alespoň původní rým *site : mite* (srov. Schroederovu pozn. str. 40), lze pochybovat.
- 19—20 všechny rukopisy se tu rozcházejí; čtení W *so solt an allen dingen orden vnd gotes reich am ersten erfaren* mění S c h r o e d e r, jehož konjektura se opírá o lat. *in omnibus horis*, takto: *so solt an allen dinen horen Gotes rich am ersten ervaren*. Srov. ještě: *So solt du anders ding nicht ruchen Du solt zum ersten gotz reich suchen* W¹, *So würrch in allen dingen, Daz du gocz reich mügst gewinnen* M, *So soltu dich vor allen dingen Nach dem reich gottes ringen* s. — *omen = âmen, aemen, messen, ermessen, überlegen*, což však není jen bavorské, srov. Weinel t str. 212; vhodný doklad v Mhd.Wb. I. 29 a: *ob wir sie (die himile) sulen zû rechte amen* (Heinrich v. Krolewiz, Vater unser 475); *vor = adv. primum, alle ding = předmět k slovesu omen; romen* není střhn. *rüemen*, nýbrž *raemen = danach trachten, streben a odpovídá vhodně lat. quaerere a ostatním variantám (ervaren, suchen, gewinnen, ringen)*. Nepochybují, že jedině B má původní znění (*remen* se vyskytuje také ve versi v v. 239).
- 24 rýmová dvojice *hy : hy* (rovněž W¹ ... *Der wirt dort herschen vnd hie*) není původní: *der wirt dort herschen ye* W.
- 25—26 znějí: *Du scholt in einen got gelauben vnd im stet dienen tamgen* W, *Du solt an ainen gott gelouben han Vnd den allain peten an* W¹; B silně zkracuje.
- 27 proti W s překládají W¹ M B lat. *et quicquid spectas*.
- 29 správný text má W: *Du scholt erpieten sere den priestern vnd der kirchen ere*; M mění: ... *erpitten nach der pr. u. k. ere, s naproti tomu: ... arbeitten Nach der k. v. cristen ere*, což částečně odpovídá 8 a *Ecclesiam clerumque dei decorare labora*; v B se však parataktické *erbeten* chápe jako rovnocenná činnost vedle *cziren*

- a *eren*; k tvaru *erbeten* srov. N IV 13 (ve Weineltově knize na str. 76 není tento doklad zaznamenán).
- 32 *noch deyner, crafft* jen B podle *tuo pro posse*.
- 34 *geþorn* jen zde, srov. *cur sis homo natus*.
- 36 proti W *eintweder lis oder singe* souhlasí B s W¹ *Pett, lys oder sing* (*ließ, bete oder singe* i).
- 39 není původní, srov. *dienstu aber den lemten icht* W W¹ M (*ast homini solum*).
- 41 k tvaru *altir* < *altære* = Altar srov. BV v. 37 (Schr. 124) *Wen du czu dem alter wirst irwelt*.
- 42 *meyne* jen zde, v ostatních rkpech *gemeine*.
- 46 *dem vater vnd der muter dein* W; *baiden eldern* B podle 12a *utri-que parenti*.
- 47—48 *so wirt dir hye ain lang leben vnd dort vil sälikchait gegeben* W, *hye — dort* bez opory v lat., srov. *hie ain lank leben, Auff diser erde gegeben* W¹.
- 51—52 obrácené pořadí veršů je správnější: *so wirstu got geölllichen vnd hie ainem yesleichen* W; W¹ mění: *So wirstu behegleich got vnd dich hie yderman lieb hat*; do Schroederova normalisovaného textu patří nezbytně *liep* (B M s i).
- 56 ostatní rkpy: *Der wirt verspot vnd verlacht* W¹, kdežto B překládá *hic vacuus esse putatur*.
- 57 místo nejasného *ruochen* dosadil písař sloveso *gebrüchen*; rým *suchen* : *gebrüchen* se vyskytuje i jinde (srov. Schr. str. 134).
- 59 proti variantě *sterben* B W W¹ s má M *Wen wer nach g. w. streben*, i *Wen welche n. g. werben*; *streben, werben* odpovídají spíše lat. znění 16a *Sis iustus; qui iustitiae finaliter haeret* než *sterben* (anebo lze vyložití rčení *iustitiae finaliter haerere* ve shora uvedeném smyslu?).
- 61 (69) *genade, rochunge* = *genad, rach* M (*venia, vindicta*), proti bezobsažným výrazům *tugent, poshait* W W¹ s.
- 63 (71) *czu freuden (ad pacem)* patrně chybně opsané původní *freiden* = *friden* (k i > ei srov. *eym* = ihm 211, *neym* = nimm 117).
- 69—72 jen v B W¹ M s i, W je nemá.
- 71 srov. *ye zu letzt* W¹.
- 72 *icht dinst* = *pro meritis*.
- 76 (80) se víže proti ostatním rukopisům k lat. textu: 22 ... *sua praemia tecum ne retinere diu cures, si diligis aequum (retinere)* dosazují za nevhodné *dormire* u Schr. v souhlase s *halden* B, *rehalden* W, *halten* W¹, srov. též Morawski str. 4); ostatní různocnění ani slovem nevystihují původní smysl: *wildu in frevden (mit in rechten* M, *in gerechtikeit* i) *alden* W, *wilt du mit eren alten* W¹. M i překládají alespoň slovo *aequum*. — *vertig* = *geschickt, gewandt*.
- 79 (87) rýmová dvojice *sêle* : *êre* je nepůvodní, srov. W¹ ... *töt die sel vnd beraubt auch des guts eren vil*.
- 81 (89) samostatné znění proti W W¹ M s i (*Du scholt selten lachen vnd machst dich wol froleich machen* W) ve shodě s lat. 25a *Risus in*

- ore tuo pius et rarus videatur*; následující verš, který nepočítám, je omylem vynechán (doplněn podle W).
- 86 (95). K. Helm navrhuje číst: *daz man eine tuot (eine = allein, risus solius oris...)*, srov. AfdA. 36, 1913, 251—255.
- 87 (96) zní: *medeut stet posen muet W, Bederot seinen snöden mut W¹*; zásah v B se vysvětluje snadno: 26 b... *quia risus solius oris pravus vel stultus reputatur in omnibus horis*.
- 88 O 27 překládají B W¹ M.
- 92 (97) *Tag vnd nacht vechtent (hangend M) an drem ding sind den man W*.
- 96 O 130 překládají B W¹ M s i; písař měl před sebou porušený text a četl: *Saltu czu vor ...meide* (srov. lipské prvotisky, Schroeder str. 92, sloka 45: *Das soltu czu vor meiden han*); *czuvor* pojal jako adv. a mezeru doplnil podle lat. *odire* takto: *in grossem neide*.
- 101 (106) k výrazu *ir gevelle* srov. pozn. Schroedrovu str. 44, který jej chápe jako acc., podle K. Helma je to však subjekt.
- 103 (108) *wo du geist adir stest (jen B) = 59 b quocumque meas; be-greifen* se hodí vzhledem k lat. *contingere* lépe než *bezwingen*.
- 104 (109) k pozn. Schroederově k v. 109 »Vielleicht ist mit Rücksicht auf den lat. Text zu setzen *waere statt sist und sist statt wirst* upozorňují, že v rkpe W, na kterém se jeho kritické vydání především zakládá, vypadlo slůvko *geresen*: *Gedenke waz du sist geresen oder bist*; varianta v B i má svou oporu také v W¹.
- 109 (114) *verhayssen W W¹ — geloben B M s i*.
- 111 (116) *gots rochunge = 61 b vindicta tonantis* proti Schr. *e dich ir rachunge melde* (podle B W W¹ M nutno číst: *werd' melden*).
- 112—115 (117—120) sloka je zcela osamocena, srov. W: *Aribayt nach der notdürft dein vnd nicht nach des reichthumbs schein, wenn wer hie hat geringen muet, der verleust dort das ewig guet*; druhý verš W¹: *Vnd nicht das du reich wellest sein*.
- 116—119 O 37 překládají kromě B ještě W¹ M i.
- 123 (124) Schr. dosazuje podle *treulich W* (také W¹ *trüleich*) do textu *triueleichen*; zdali právem, lze pochybovat, neboť *trubig B, be-trublichen* i a lat. znění 64 b *sed ei te praebe compatientem* mluví proti takovému výkladu; *trubig = betrübt, traurig*.
- 124 (123) se liší od ostatních rkpů, srov. *Was du thust das haimleich sey Das offenbar nicht dem weib dein W¹*.
- 131 (132) *dy tuent dir rool dy warhayt schein W (W¹)*; *der w*. B ukazuje, že písaři nebyl obrat *et was schein tun* běžný. Srov. *schin machen, tuon = zu erkennen geben, zeigen, beweisen*.
- 135 (136) Schr. upozorňuje str. 46: »W hängt des Reimes wegen wie in 172 ein n an.«
- 136 (141) původní rým *seyn : dein* se dochoval v s a W¹, kde je konstrukce acc. c. inf.: *Die groste tugent men ich sein s, Ich wäne die obrest togent sein W¹*.
- 138—139 chybějí v rkpe W; vydavatel je pojal do textu podle i s a označil je jako 142 a, b; kromě v B i jsou ještě dochovány v M

W¹; odlišně od našeho textu má W¹ *So gipt dir die lere frucht Vnd lerest (lernst M) togend vnd tzucht (ouch der tugent zuht i);* k prvnímu verši (138 = 142 a) srov. 69 ... *sapientia primam sic tibi dat clavem.*

- 140 (143) s W¹ mají toto pořadí 144 a, b, 143, 144. — 141 (144) Schr.: *und lerne di letzen balt* (podle W *vnd leren dy leczen pald*), W¹ *zu leren vnd läsen pys palt*; s naším textem *gedencke* (jen zde!) srov. 98 a *Quaere, recordare, lege saepe relecta*; 144 a, b chybějí W, M nepřekládá vůbec O 98; Schr. je opět včlenil do textu podle s i; zmatek byl způsoben stejným skoro zněním v obou lat. dvojverších: 69 *sapientia primam sic tibi dat clavem*, 98 b *sic omnes claves tibi dat sapientia recta*. Zde nutno také hledat důvod ke spojení a krácení obou čtyřverší v rkpě W.
- 144 (145) jako B znějí také W¹ M s i, proto není třeba se Schroederem pojmut znění *Du scholt von chainen weiben vble red treyben* W do kritického textu.
- 152 (153) proti B s i mají W W¹ M toto pořadí: O 103, O 101.
- 154—155 se liší od znění v ostatních rkpech, srov. 101 b *ne secum damneris, eam de iure repellis; Den (diener místo náležitého das veip B, die hausfrau s [podle toho opraveno v krit. textu Schroedrově]) magst du wol von dir schlachen Er mag kain wider red gehaben* W¹, podobně W.
- 158 (159) *Eben dir seinen vbermuert ob er dir vnzämen schaden tuet* W.
- 160 (161) srov. O 105 *Si qua noverca tibi fuerit vel vitricus, esto gnarus, ut allicias ipsos tibi corde modesto*; proti přesnějšímu překladu B čteme: *Wirstu aber ain stieffkind vnd dir dy eltern tod sind so scholtu tuen hubschleich So werden sy lieb haben dich* W, kde vůbec není naznačeno, že sy jsou noverca a vitricus; W¹ mění takto: *Wirstu haben stieffchind den ir ältern tod sind den solt du ton höbisleich So werdent sy lieb haben dich.*
- 167 (168) icht doplněno podle W i.
- 169 (170) *kegen andir*, lépe — podle lat. *inter se mit ain ander* W, *weder ain ander* W¹, *gein einander* M, *beynander* i; ale snad změnil písař původní *kegen ein ander* úmyslně (proti jiným!), aby tak nemusil opakovat myšlenku vyslovenou již v předcházejícím verši; náš autor vynechal také *zwen* W¹ W (*zwen bruder* — podle *fratres a neutri confer opem*).
- 172/3 (173/4) k asonanci *han* : *arm* srov. W (W¹) *han* : *ein arm man*.
- 174/5 (175/6) *tagen* : *leben* není snad jen chyba B, srov. M *Haben ein ärmleichts leben*, i *Haben ein betliches leben*, W (Schr.) *vnd werdest in chürzen tagen ain petelhäftigs leben haben*, s *Und das du nicht werdst geben In kurtzen tagen eins betlers leben*; nelze rozhodnout, které znění bylo původní.
- 180/1 (181/2) *in dem munden* opraveno podle 272/3 (281/2) *czu keyner stunden* : *mit deme munde*.
- 183 (184) *mären* = *eintauchen, eintunken*.

- 184 (185) *Vier ding habent der wælt schol W, Vier d. halten d. w. schal*
W¹ (J), proto nutno pojmout do textu *halten* místo *hant* (Schr.).
- 185 (186) správnější než *nymant* je *eyn ydirman* vzhledem k lat.
O 33 b *quibus extollit se quis sine norma* (každý bez rozdílu).
srov. varianty z ostatních rkpů; z jiných překladů, otištěných
u Schroedera, uvádím:

s (str. 81)

55 *In vierley ding die leut swachen,
Die den menschen hochfartig machen;*

v (str. 137)

209 *Vier ding sint uff erden
Do mete die leute mit unrechte sich irheben;*

M (jiná verše!, srov. Schr. str. 158)

208 *Es sind vierley dinge, des mich zimbt,
Der sich ein mensch übernimbt;*

K (str. 177)

161 *dat sint vier sachen da inne sich erhevent
alle die up erden levent;*

r (str. 208)

223 *Iß sint vier dinge fast here
Der man sich dach nit sal erheben zu sere;*

g¹ (str. 229)

265 *Ich wil dir zeigen schiere
sulcher sachen viere
Der sich ein man erhohet vil
Dez ich von dir nit wizzen wil;*

h (str. 255)

219 *In verleye sake en iemelik man
Ute der wyse syk vorheven kan;*

b (str. 274)

169 *Ane sulke stucke eyn islich sik nicht
to vor hevende steyt;*

Je vidět, že místo bylo interpretováno různě.

188 (189) s B souhlasí W¹ (M), jinak srov. W *Wenn du aber getan pist.*

198 (199) »A fumo, stillante domo ist von W am wörtlichsten wieder-
gegeben«, praví Schr. v pozn. str. 49; stejný překlad ovšem mají
B M.

203 (204) B má *Biz her dich heisset* atd. místo *Biz sy* atd.; chyba
vznikla při opisování: 4. verš následujícího čtyřverší zní mimo
poslední dvě slova stejně; to bylo důvodem, proč O 44 následuje
bezprostředně za O 41 a nikoli — jak tomu je v ostatních rkpech
— pravidelně za O 43.

204 (209) B *das, das*, což by nebylo závadné, avšak ve shodě s ostat-
ními rkpy jsem první *das* škrtl.

214 (215) proti W *gesell dich* atd. srov. B W¹ M B² (B³ i), na př. B²
das du dich czu czwen gesellist nicht; v B vypadla předložka *czu*.

216 (217) *Gerucht* se vyskytuje také v. 331.

- 218 (219) *So nym vnd tring* jen B, srov. O 46 b *accipias modiceque bibas reddasque facete*; W *so soltu trinkchen*.
- 225 (230) *Alle roege* ve významu i m m e r (srov. varianty!) svědčí o horškoněm. vlivu.
- 226 (231) O 79 b *vultus enim laetus dandi duplicat tibi cultum*; odlišně od B: W *wann ein fr. a. mag machen ainer erung sachen*, W¹ ... *kan machen Ayner erung sachen*, M *Ein erung einer sachen*, B² *mag mach dyner erung eyne sach*, B³ *mag machen Eyner erunge czu sachen*; místa jsou všechna porušena, jen B³ *czu sachen* prozrazuje původní znění; srov. o tom recenzi K. Helma v AfdA. 36 (1913) str. 254: »*díne êrunge zwivachen*, ein fröhlich Antlitz wird machen, dass deine Ehrung sich verdoppelt; vgl. lat. *dandi duplicat tibi cultum*«. V našem B je *mach* toliko *macht*.
- 230 (235) chybějící *gedencken* dosazeno podle W¹; k těmto oběma veršům, vypůjčeným z Catona, srov. Schr. str. 77.
- 238 (247) srov. W (B¹) *vnd secz auch nicht deinen leib zů pegeren aines anderen weib*; *secze* ... *An Begirung ayns fremdes weyb* W¹; *lege* B se shoduje s lat. O 86 *inque torum caveas alienum ponere calcem*.
- 244 (253) první slovo není čitelné (*Hoth? hoch?*), podle smyslu doplňují: *Wenn*; zásah opisovače je zřejmý, srov. B¹ (W W¹ M) *Betet dich ymant vaste der dich wil han czu gaste so saltu keyne stat des tisches enphan her heysset dich denne seczen gan*.
- 250 (259) Schroederova domněnka »*Vielleicht meint Den got* W: ‚verschließe dein Kämmerchen allen außer Gott‘ (*denne = wan*)« je bezpodstatná, neboť W *den got der alle ding waiss den pet do allermaist* odpovídá úplně lat. O 56 b *sic ipsi, qui cuncta videt, tacita prece plaude*. Schr. upravil text takto: *dem bete darin allermeist*, pak ovšem visí *den got* ve vzduchu (Schr. jen: *Got*).
- 254 (263) kontrakci *sân = sagen* rozvádějí W¹ i dobře, kdežto W má *sehen*; *sayn* se objevuje jen v B B¹, což dokazuje jejich blízké jazykové příbuzenství.
- 255 (264) *getan* B W¹ proti *getan haben* W i.
- 258 (271) srov. O 92 b *donec finierit sua verba, sile quasi mutus*; nutno tedy čísti: *So thu gleich als eyn stumer, dage = tue wie ein Stummer, schweige!* Podle náhradních slov *man* W¹, *gare* M, *knabe* i se dá soudit, že písaři slovesu *dagen* už nerozuměli; náš písař Caspar Meissener výraz znal, srov. jeho Catona (N) IV. 31: *Bedencke czu meiden dy do tragen Valschen mut vnd stille dagen*; Schroeder si nevšiml náležitě toho místa: mezi *stummer* a *dage* neklade nezbytně nutnou čárku!
- 259 (272) *Vnd hore eben* B proti *oncz er sein red gesag* W, *Bis her syne rede gesage* B¹.
- 260—63 (272 a—d) chybějí W, do kritického textu pojaty podle B¹ i, dále se vyskytují v B W¹ M.

- 266 (275) *an keynen geliden* jedině zde podle O 53 b *aut caput aut aliud membrum tibi scalpere noli*.
- 269 (278) proti *nicht tif* B¹ (i), *nicht teuf* M, *nit tieff* má B *messig* podle O 151 a *immergas labra modeste; lippen* B B¹ je slovo středoněm. proti horskoněm. *lebsen* W (M), *lepsen* W¹.
- 270/1 (279/80) kritický text Schroederův podle W *So trinkestu als ain frum man* není původní, neboť k B se druží M W¹ i.
- 274 (283) zní ve versi W takto: *das du icht merdest geschendet ond oor den leuten zu schannnd merdest*; je to opět důkaz, že se právě na nejdůležitějších místech nelze spoléhati na toto znění.
- 276 (289) proti všem ostatním rukopisům překládá jen B výraz O 115 *coram magnate*.
- 280 (297) zbytečné *han* za slovem *man* je snad důkazem, že písař znal dvě verse této sloky: 1. W¹ *Du solt zu aynem roten man Nymmer zu Herberg gestan*, 2. W *Du scholt zu chainem raten man nymmer herberg han*; anebo dostalo se sem *han* omylem při opisování z předcházející sloky, která byla vynechána? Srov. v. 293 u Schroedera a W W¹ Mis: *Wiltu wol erckant han Aynen erbern gerechten man*.
- 282/3 (299/300) jde o zásah opisovače, znalého latiny, srov. O 73 b *namque malignandi gerit in se denique causam; causa = sache*, jinak *zaichen* W W¹ M; tvar *treth = tret* W, *treit si*; srov. Schr.: *wan er treit oür warheit ein zeichen der übeltaeticheit*.
- 284 (301) proti W W¹ M si jsou verše přemístěny; dále neodpovídá druhá polovice čtyřverší lat. znění O 125 b *nullus amicitiae rem praefert, ni sit iniquus*, nýbrž spíše znění: *nullius amicitiam contemne* (*amicitiam contemnit* v, srov. varianty u Schroedera) atd.
- 293 (310) proti O 35 *primo de paupere pensa, des armen* Schr., *and y armen* W¹ srov. *gotes* W M is, *got* B.
- 296 mezi 296 a 297 vypadl verš (doplněno podle i); sloku tuto obsahují kromě B také W¹ M i: *Kompt Christus zu dir gegan In eyner gestalt eyns armen man* i; k tvaru *gegangen* (také M) srov. *gegan* v. 307 (321).
- 301 (315) místo *schaden* lépe *schande* (*schand* W M, *schanden* W¹) = O 32 *dedecus*.
- 317—318 v krit. vydání Schroederově *Behalde mit rechticheit maz du gewinnest mit arebeit* (podle W, tak také W¹ M) neodpovídají lat. O 133, nýbrž pocházejí z Catona, jak správně upozorňuje Schroeder na str. 77, kde však neudává místo I. 39 (něm. znění odpovídá příslušnému místu ve versi Z; o ní srov. úvod k jednotlivým versům a náš otisk v tomto spise), ale v rukopisech W¹ M je O 133 přeloženo šesti verši, z nichž 3. a 4. se kryjí s verši 319—320 v krit. textu a s první polovicí B; proti W W¹ 320 *wenn im das vngeluech wirt schein* zaznamenávám opět zásah písaře B 304: *Wirt im nicht gelucke wonen bey = si fortunatus non sit*,

kterému se nelíbilo rčení *schein werden*: odtud ta nepřekná asonance *gesein* : *bey*.

305—306 jen B W¹ M.

311 (325) variace *plodern*, *speien* B proti obvyklému *reden* v ostatních rkpech.

314 (328) *Brenget* = *parit*, proti *macht* jinde.

319 (333) *Siech* jen B, srov. O 142 a *Inter sermones caveas nequando loquaris* a W *Du solt dich des pewaren ainem andern in sein red nicht faren*.

324 (338) k *entphan* srov. stejnou variantu z B³ v. 201 (202).

326 (340) nesouhlasí s lat. textem, srov. O 140 b *et quum stant*, W W¹ M *dy weil dy selben (se J) vor dir stan*.

327 (341) *czu en* = *zu ihnen*, t. j. *zu den Priestern*: tím navázal písař zcela vědomě na předcházející sloku; varianta *zu herren* W i nemá rovněž opory v lat. O 141 *Si fueris missus*.

340 (354) *beypsil* = *exempla* jen zde, proti *pildung* W, *pild* W¹, *bilde* J i.

343 (357) špatná vazba *offenbar* : *obir al* se vysvětluje praxí našeho písaře vyhnouti se rčení *schein sein* (viz pozn. k v. 304), srov. W *Drem onsälige ding sein in der wold offenbar schein* (= J M i).

351 (365) podle J (W W¹ M i S): *In der werlt sein dynge drey do man eyn torn merkit bey*; snad lze mít za to, že písař chtěl mermocí přeložiti lat. passivum O 150 *Tres sunt stultitiae, quibus insipiens perhibetur* (také M je porušeno: *Das ein yder man merkchen sey*), psal-li: *In der werlt sein drey ding do eyn thor gemercket seint*.

356 (370) *mancher morchtet* B (= *forchtet* i); nesmyslné *mancher* je nahrazeno původním *nymant* (podle i S), srov. *qui tantum terret, quod nil terrendo veretur, W der auch erschrikchet also sere das man sein nicht achtet mere, W¹ Der auch derschrecket also vil das man yn nicht forchten wil*.

363 (377) a následující znějí v příbuzných textech jinak, srov. W *Du scholt vil tugent an dir han vnd nymmer von den tugenden gan*, W¹ *Du solt vil togenden han Vnd solt sy nicht von dir lan (lan M, lon i)*; místo *gan* W nutno podle W¹ M i pojmout do krit. textu *lan* (O 145 *Virtutes disce, nec ab his unquam resipisce*).

366 (380) Schroeder škrtl *macht* W, avšak varianta se vyskytuje také v W¹ M i a v našem textu: *magest*; proto patří do krit. vydání.

367—370 vyskytují se také v rkpech M W¹ (místo 367 *Vnde sage* čtou: *Ich sag*), srov. O 173 *Explicit inde — piaae grates reddamus Mariae — iste facetiae* (konjektura Schroederova!) *codex, pars grata sophiae*.

LATINSKÝ ORIGINAL FACETA.

Podle vydání C. Schroedera, *Der deutsche Facetus*, str. 14—28. Lat. dvojverší 153—192 jsou vynechána. O nich a o pořadí veršů zde otištěných srov. str. 242. Pro kontrolu a event. další potřebu otiskujeme všechna lat. dvojverší (1—152), tedy i ta, jimž překladatelé nevěnovali pozornost anebo jež postupem doby byla úmyslně vynechána.

1. Cum nihil utilius humanae credo salutem,
quam morum novisse modos et moribus uti,
2. Quod minus exsequitur morosum dogma Catonis,
supplebo pro posse meo monitu rationis.
3. Assint ergo rudes sitientes pocula morum,
hic fontem poterunt haurire leporis odorum.
4. Hic quoque cum fructu parit hortulus undique flores,
ex quali indocti possunt excerpere mores.
5. Cum nihil absque deo sit proficui vel honoris,
primum regna dei quaeras et in omnibus horis.
6. Et sic omne bonum tibi plenius adicietur;
quique deo servit, regnare deo perhibetur.
7. Solum crede deum; quem credis, semper adora,
et quicquid spectas, quod ad ipsum spectat, honora.
8. Ecclesiam clerumque dei decorare labora,
et laudes utriusque tuo pro posse decora.
9. Quam cito templa subis, recoles, cur sis homo natus;
vel lege vel canta vel Christo funde precatus.
10. Quando deo servis, utrumque genu sibi flecte;
ast homini solum, reliquum teneas tibi recte.
11. Quando sacerdoti cultum famularis ad arae,
ambabus manibus sibi quicquid agis famulare.
12. Semper utrique tuo parere memento parenti;
sic eris in vita longaevus honore fruenti.
13. Ne facias alii, tibi quod minime fieri vis;
sic Christo placidus et amatus habebere cuivis.
14. Sis humilis mediante modo, nimium fugiatur;
qui nimis est humilis, hic vacuus esse putatur.
15. Noli privatus nimis aut affabilis esse;
qui nimis est privatus, eum vitare necesse.
16. Sis iustus; qui iustitiae finaliter haeret,
illius semen numquam panem sibi quaeret.
17. Triplice fune fidem teneas; qui fidus habetur,
supra multa vel hic aut in caelis statuatur.
18. Sis celer ad quosvis sermones percipiendum,
sis piger ad quaevis tibi verba relata loquendum.
19. Ad veniam curras, ad vindictam pigriteris,
ad pacem properes, ad iurgia non gradieris.

20. Omni te tribuas pro Christi laude petenti;
si tibi res desit, da verba benigna quaerenti.
21. Obsequium praestare tuum sis cuique paratus,
retribuetque pro meritis aliquis tibi gratus.
22. Si tibi servierit aliquis, sua praemia tecum
ne retinere diu cures, si diligis aequum.
23. Omni spiritui ne credas; nam latet anguis
in verbo, quo decipitur simplex cito sanquis.
24. Sermo brevis verusque tuo procedat ab ore;
os mendax animam vitae male privat honore.
25. Risus in ore tuo pius et rarus videatur;
per crebros risus levitas in corde notatur.
26. Ne ride solus, quia risus solius oris
pravus vel stultus reputatur in omnibus horis.
27. Ne cupias fieri dives vel inops; utriusque
affectes medium; sic tutus habebis usque.
28. Nocte dieque tuis tria sunt haerentia costis:
immundus mundus, cariosa caro, ferus hostis.
29. Dum cibus extat in ore tuo, potare caveto;
in cratis offare decet, non in ore repleto.
30. Non panem, quem vis in discum mittere, morde,
nec mappa tergas nasum madidum tibi sorde.
31. Nec tergas mappa dentes oculosve fluentes;
qua tegeris, non veste manus siccato madentes.
32. In propriis rebus laus est si largus haberis;
dedecus alterius largo res dando mereris.
33. Luxus opum, prolesque decens, sapientia, forma
bis duo sunt, quibus extollit se quis sine norma.
34. Si nihil ex istis te cognoscis decorare,
non te magnifices, ne pro stulto tenere.
35. A fumo, stillante domo, nequam muliere
te remove; tria namque solent haec saepe nocere.
36. Quicquid agas, non obicias tua munera cuiquam;
hic mos usque monet mentem mulieris iniquam.
37. Duc tibi prolem parem morumque vigore venustam,
si cum pace velis vitam deducere iustam.
38. Si tibi contingat te cum meliore sedere,
versus eum nolito genu sub crure tenere.
39. Cum pare si debes vel cum meliore iacere,
in qua parte tori velit ipse quiescere, quaere.
40. Cum quocumque tibi prope vel procul accidit ire,
nomen et esse suum, quo, qua, quis et unde require.
41. Magnati vultu debes assurgere laeto,
nec coniunctus ei, nisi iusserit ipse, sedeto.
42. In quamcumque tibi non notam veneris aedem,
munda superficies terrae donet tibi sedem.

43. Cum pare constanti, si vis, potes ire licenter;
si te praecedat, tum hunc praemitte libenter.
44. Si tibi contingat, quod cum meliore vageris,
post cedas, donec latus eius adire iuberis.
45. Si peregre pergis, numquam te iunge duobus;
disparibus raro currus trahitur bene bobus.
46. Si quis dignetur offerre cifum tibi, laete
accipias modiceque bibas reddasque facete.
47. Pauper et indignus si sis, effundito totum
et vacuum sibi redde cifum prius undique lotum.
48. Sique cifum capias, adverso non bibe dorso,
nec facias offas de pane prius tibi morso.
49. Mensa tibi cubitum numquam sustentet edenti,
sed recte sedeas, tecum servito sedenti.
50. Quando cifum sumis, utraque manu capiatur,
et per utrumque latus, non per ripam teneatur.
51. Rem, de qua loqueris, digito monstrare caveto,
et tua ne possint reprobari verba videto.
52. Pilea vel quicquid geris in capitis regione,
si magno loqueris servisque deo, cito pone.
53. Dum comedis, manus intendant mensae tuae soli;
aut caput aut aliud membrum tibi scalpere noli.
54. In potum sufflare tuum nolito cibumque,
ne sputo maculare tuo videaris utrumque.
55. Non extollaris, si sors tibi prospera cedat;
nam deus ingrato cito tollit munera, quae dat.
56. Si bene vis orare deum, thalamum tibi claude;
sic ipsi, qui cuncta videt, tacita prece plaude.
57. Des tacite, quae das pro Christi nomine, si vis
exemplum dandi spectando sic dare cuivis.
58. Extrahe, si nimis est cuiuslibet ocrea stricta;
ni te sit maior, sibi cetera sunt relicta.
59. Caelum, mors, orcus, quicquid contingere possit,
ante tuae mentis, quocumque meas, oculos sit.
60. Quid sis, quid fueris, quid eris post haec, memoreris;
sic minus atque minus peccatis subicieris.
61. Si tibi contigerit aliquid promittere sanctis,
solve libens, ne te feriat vindicta tonantis.
62. Quaere necessaria, sed non cumulare labora,
ni cumules, ubi suprema statueris in hora.
63. Usurorum, praedonum, canonicorum,
assignatorum nummorum, presbiterorum
natam vel viduam ducas non, his quia dantur
res male quaesitae, quae iustis adnihilantur.
64. Si videas aliquem casurum sive cadentem,
non ride, sed ei te praebe compatientem.

65. Quicquid agis, ne pande tuae secreta maritae,
unde tibi possunt nasci discrimina vitae.
66. Si secretarum seriem vis noscere rerum,
ebrius, insipiens, pueri dicunt tibi verum.
67. Si quis in occursum vultu veniat tibi grato
teque salutet, eum tibi non mala velle putato.
68. Nutibus et tacitis uti nolito susurris;
nam raro fundatur in his fidei bona turris.
69. Doctorem timeas et ames; sapientia primam
sic tibi dat clavem, methodum sic monstrat opimam.
70. Cum quocumque placet peregre tibi pergere, gressus,
si potes, hos teneas, quos est se posse professus.
71. Cum pare si pergas vel cum meliore peregre,
quod velit ipse, sibi fac, si cupiat nihil aegre.
72. Si peregre pergas, semper de nocte quiescas,
surgas mane, sed hospitium de luce capescas.
73. Inque domum rufi numquam capias tibi pausam;
namque malignandi gerit in se denique causam.
74. Si qua voles emere, taxabis emenda modeste;
nec mage sive minus iurans instabis honeste.
75. A pueri iubilo, lingua servi, canis ore,
a manni pedibus caveas blaesoque lepore.
76. Obliquo nullum debes corrodere dente,
et livoris acu ne quemquam punge latente.
77. Si quemvis superexcelles probitatis honore,
non iactes, quia laus proprio sordescat in ore.
78. Noctem mane, diem cubiturus vespere laudes,
hospitibusque tuis, dum discedis, dato laudes.
79. Hospitibus laetum debes ostendere vultum;
vultus enim laetus dandi duplicat tibi cultum.
80. Irritare canem noli dormire volentem,
nec moveas iram post tempora longa latentem.
81. Oppiles os arte mali, ne prava loquatur;
ne malus erumpat foetor, latrina tegatur.
82. In proprio speres, fora dum petis, aere crumenae;
fallitur, ad fora quem spes bursae fert alienae.
83. Nil super hoste tuo tua lingua minando loquatur;
hostem namque suum munit, quicumque minatur.
84. Est tibi summus honor cito solvere; solve libenter;
sic crederis emens, vendens, vivesque decenter.
85. Ultra quam vestis queat extendi, tibi crura
non extendantur, si vivere vis sine cura.
86. Alterius noli in messem mittere falcem,
inque torum caveas alienum ponere calcem.

87. Si tecum comedat, servire memento minori,
par tibi tuque pari, da cultellum meliori.
88. Si tibi quis loquitur, in vultum cerne loquentis,
et sua verba tuae secretis insere mentis.
89. Si te forte domus aliena rogavit ad escas,
donec praeciperis, mensae loca nulla capescas.
90. Si te maiori pelvis famulatur aquosa,
ad manicas eius tua sit manus obsequiosa.
91. Si videas opus esse cibo, succurre parando;
sique necesse monet, mensae famulabere stando.
92. Si par vel maior fuerit tibi forte locutus,
donec finierit sua verba, sile quasi mutus.
93. Raro fideiussor vel numquam creditor esto;
multis huius enim geritur res fine molesto.
94. Si melior tecum comedens potaverit, escae
non appone manum, sed ei mantile tenesce.
95. Haec fugias: fastum, talosque, lupamque, tabernam,
si decus et vitam tibi quaeris habere supernam.
96. Si quis descendat ab equo vel equum grave scandat
te praesente, strepae manus obsequium cito pandat.
97. Quam convivarum gemitus mage tecta frequentes;
convivae corpus curant animamque gementes.
98. Quaere, recordare, retine, lege saepe relecta;
sic omnes claves tibi dat sapientia recta.
99. Femineo nunquam de sexu prava loquaris,
sed, quamcumque vides, pro posse tuo verearis.
100. Si tibi sit coniux semper parere parata,
excolat hanc, veneretur eam tua gratia grata.
101. Si nequam tibi sit linguaque manuque rebellis,
ne secum damneris, eam de iure repellis.
102. Si tibi sit natus, peccantem corrige natum,
neve suum virgae parcens mereare reatum.
103. Si servus tibi sit, hunc sub pede semper habeto,
ne nimis elatus faciat tibi damna quieto.
104. Usque tuis facias vicinis, quod tu ameris;
sic tibi cuncta bona veniunt, sic faustus haberis.
105. Si qua noverca tibi fuerit vel vitricus, esto
gnarus, ut allicias ipsos tibi corde modesto.
106. Si tibi sit privignus, ei tu confer honorem;
sic laudem populi matrisque mereris amorem.
107. Si videas fratres inter se bella moventes,
neutri confer opem, sed eorum corrige mentes.
108. Raro conviva, ne consumptis cito rebus
in brevibus fias mendicus inopsque diebus.

109. Te tua mensa colat, sic non simulabere scurris;
dedecus est, si discurrens aliena ligurris.
110. Quam cito descendis ab equo, calcar removendum
est de calce tuo, tibi ni quod iter sit agendum.
111. Ne iactes te facturum, quod nulla replere
vis tua tota valet, ne pro nugace tenere.
112. Non tristare nimis, si sors adversa tibi sit;
namque deus temptat, quos diligit, et cito visit.
113. Quicquid agas, hosti numquam tua damna loquaris,
nequaquamque tua de paupertate queraris.
114. In te si domina dominusque tuus moveatur,
dum cadat ira, nihil in eos tua lingua loquatur.
115. Nuntia si tuleris coram magnate, fer aequae
missa loquens tractim, breviter, docte lepideque.
116. Incipiens rerum si quid gerit ingemare
et possis ab eo temesis pacem celebrare.
117. Si tibi quis gratis dederit bona, sumito grate
et data cum dante laudentur plenus a te.
118. Si cupias iustum vel honestum noscere vere,
infra tecta sui debes utrumque videre.
119. Sit tua munda domus et in ipsa quicquid habetur;
dens, manus, os, oculus, naris tibi mane lavetur.
120. Nolito culpae dapes, quas sumere speras,
nec, quid praeponat invitans te tibi, quaeras.
121. Rumoris fugias tu nuntius esse sinistri,
nec sine re cupias tu nomen habere magistri.
122. A quocumque viro missus, quicumque tibi sit,
docte sustineas, quodcumque malum tibi dicit.
123. Noli maiorem te castigare super re,
de qua, si vellet, posset tibi damna referre.
124. Filia si tibi sit, cui vernat nubilus aetas,
claustrum sive viri properes huic iungere metas.
125. Pro modico tibi non est offendendus amicus;
nullus amicitiae rem praefert, ni sit iniquus.
126. Ad quamcumque domum perrexeris, ante screato
quam subeas, nullique loquens et ad ostia stato.
127. Finis, principium deus est; hunc undique laudes;
os quamvis taceat, huic puro pectore plaudes.
128. Omnis homo, quacumque domo qua lege fruatur,
provideat, quando taceat vel quando loquatur.
129. Effigiem Christi, dum transis, semper honora;
non tamen effigiem, sed quem designat, adora.
130. Haec et quidquid eis appendet, odire iuberis,
ast quaecumque vides haec praeter, amare teneris.
131. Baltea laxabis, ad mensam quando meabis,
ne sedeas maeste, vel dissolvas inhoneste.

132. Nemo censetur tam pauper inopsque putatur,
quin cito ditetur, deus huic si propitiatur.
133. Nullus homo poterit tantis opibus fore plenus,
si fortunatus non sit, quin fiat egenus.
134. Coniugium, monachale iugum, crux, inspiciantur
haec in mente tua, priusquam suscipiantur.
135. Dum sedes in mensa, primo de paupere pensa;
tunc bene prandetur, quum Christus adesse videtur.
136. Pauperis in specie quum Christus venerit ad te,
impertire sibi, quod dedit ipse tibi.
137. Quum mundare cupis nasum, te verte retrorsum;
si stes vel sedeas, nulli debes dare dorsum.
138. Qui vult mundare nasum vel forte screare,
phlegma procul iaciat, ne cuiquam nausea fiat.
139. In mensa numquam debes cantare vel umquam
debes garrere nimium, nec primus abire.
140. Presbyteros et magnates stando venerere,
et quum stant, tu sta, numquam cupias residere.
141. Si fueris missus, prudenter praemeditare,
et manibus iunctis nolito nimis prope stare.
142. Inter sermones caveas ne quando loquaris
alterius; cunctis prudens sic esse probaris.
143. Despicitur, qui plus loquitur quam quod sit honestum;
lingua loquax, odiosa, procax parit esse molestum.
144. Quum dominus cupiat potare, genu sibi flecte,
suscipiasque cyphum; facies sic omnia recte.
145. Virtutes discite, nec ab his unquam respisce;
si facis hoc, gratus cunctis eris et veneratus.
146. Hortor te vere, qui laudes quaeris habere,
ut mea non temere studeas documenta tenere.
147. Si fueris doctor vel forte pater puerorum,
moribus et vita fias instructor eorum.
148. Nulli tu fueris praebens exempla malorum,
ne condemneris pro peccatis aliorum.
149. Cui das occursum, sibi dulcia verba loquaris,
dicque frequenter ave; sic non virtute pravaris.
150. Tres sunt stultitiae, quibus insipiens perhibetur:
qui tantum loquitur, quod nulla fides adhibetur;
qui tantum terret, quod nil terrendo veretur;
qui tantum tribuit, quod mendicare videtur.
151. Pocula dum sumis, immergas labra modeste;
qui prope fert nasum, potum non sumit honeste.
152. Tres infelices in mundo dicimus esse:
infelix, qui pauca sapit spernitque doceri;
infelix, qui recta docet, operatur inique;
infelixque, cui nulla sapientia prodest.